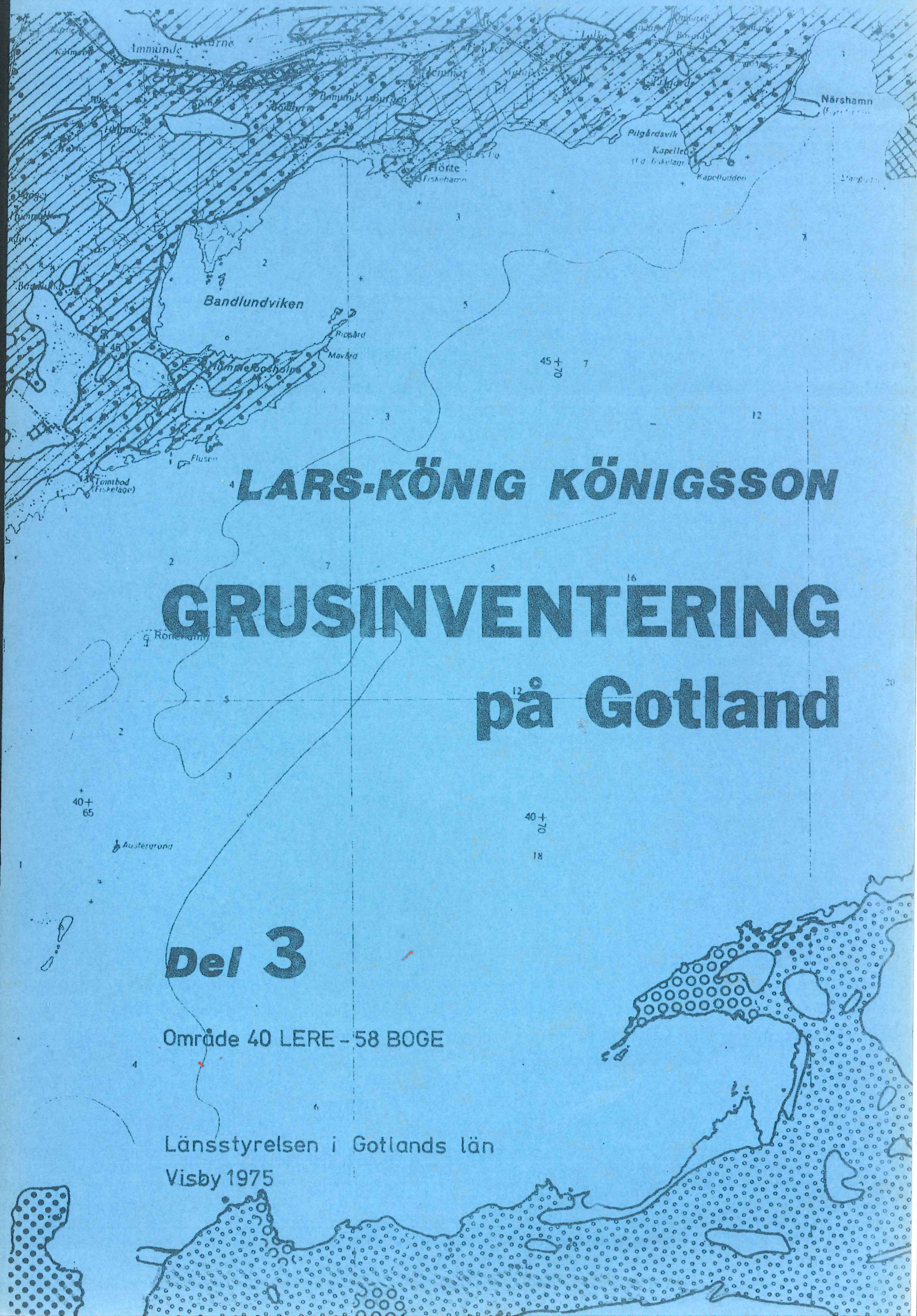

LARS-KÖNIG KÖNIGSSON

GRUSINVENTERING på Gotland

Del 3

Område 40 LERE - 58 BOGE

Länsstyrelsen i Gotlands län
Visby 1975

40. LERE

Områdets omfattning. - Allekvia-Endre-L.Hulte-Barlingbo-Stava-Follingbo-Allekvie.

Beskrivning. - Området har inga större höjdvariationer utan är tämligen flackt. Ett lågt strandvallsstråk når från Endre ned mot Follingbo över Lere och Tingstomt. Ett annat strandmaterialkomplex ligger strax öster om Follingbo. Ett par ryggar med något grövre material finns dels öster om Hällhage, dels vid Norrbys, dels ock vid St. Hulte.

Strandbildningarna är troligen mycket grunda, och flera av dem verkar snarare vara tunna kappor svallad morän är ordentliga strandsediment.

Vegetation. - Tall- och granskog, dungar av ädellövskog (ek, lönn, ask osv.). Vid Allekvie fins ett vackert änge.

Bebyggelse och vägar. - I områdets ytterkanter finns tre kyrkor med omkringliggande bebyggelse och därutöver en samling gårdar vid Tingstomt. En spridd gårdsbebyggelse förekommer även. Ett rikt nät vägar förbinder framför allt kyrkorna med gårdarna och med varandra. Därutöver finns brukningsvägar.

Fornlämningar. - Fornlämningsbeståndet är imponerande. Det finns 4 samlingar husgrunder: ostnordost om Bäck, vid L. Endregårde, Stenstugu samt nordväst om Stava. Därtill kommer stensträngs(väst-)områden: 2 st norr om Björkebos och ett nordost om Hallfrede. Ett gravfält finns vid St. Endregårde och därutöver spridda gravar.

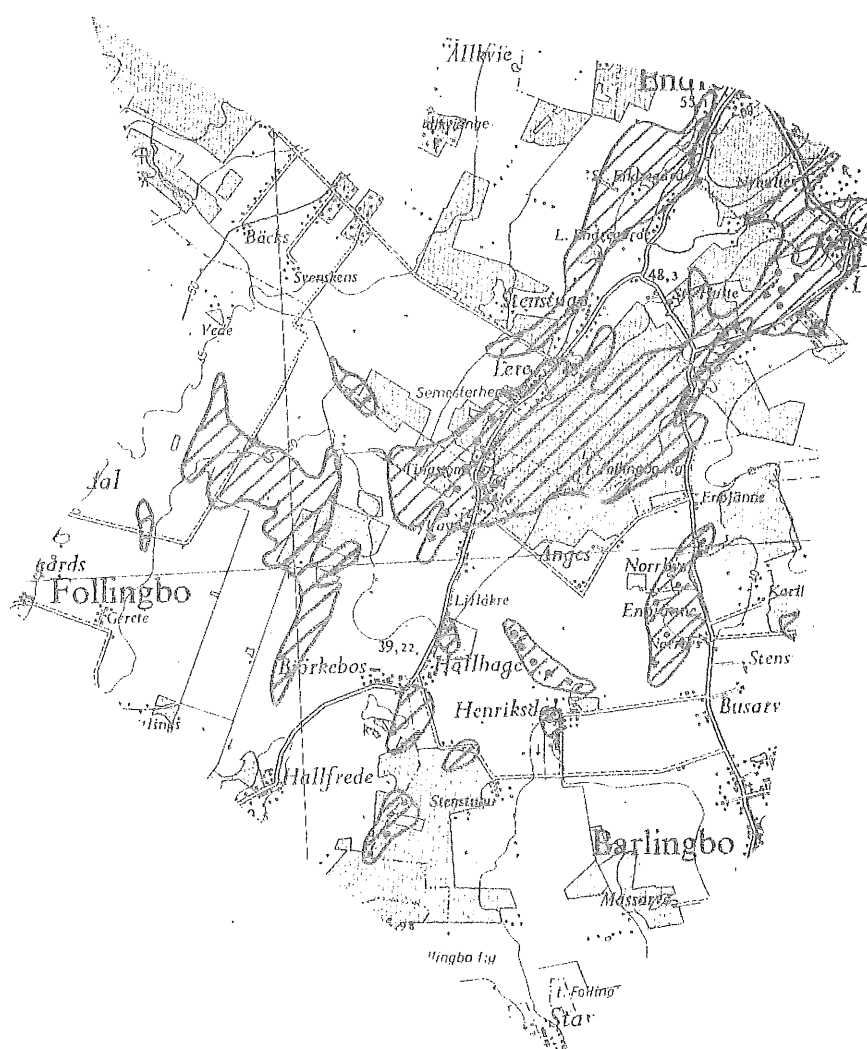
Grusbrytning. - Obetydlig husbehovstäkt i sydvästra delen av det rutmarkerade stråket söder St. Hulte. Groparna är nu övervuxna.

Klassificering. - Ur geologisk synvinkel är de inventerade avlagringarna inte särskilt viktiga. Området i sin helhet har förts till klass 3.

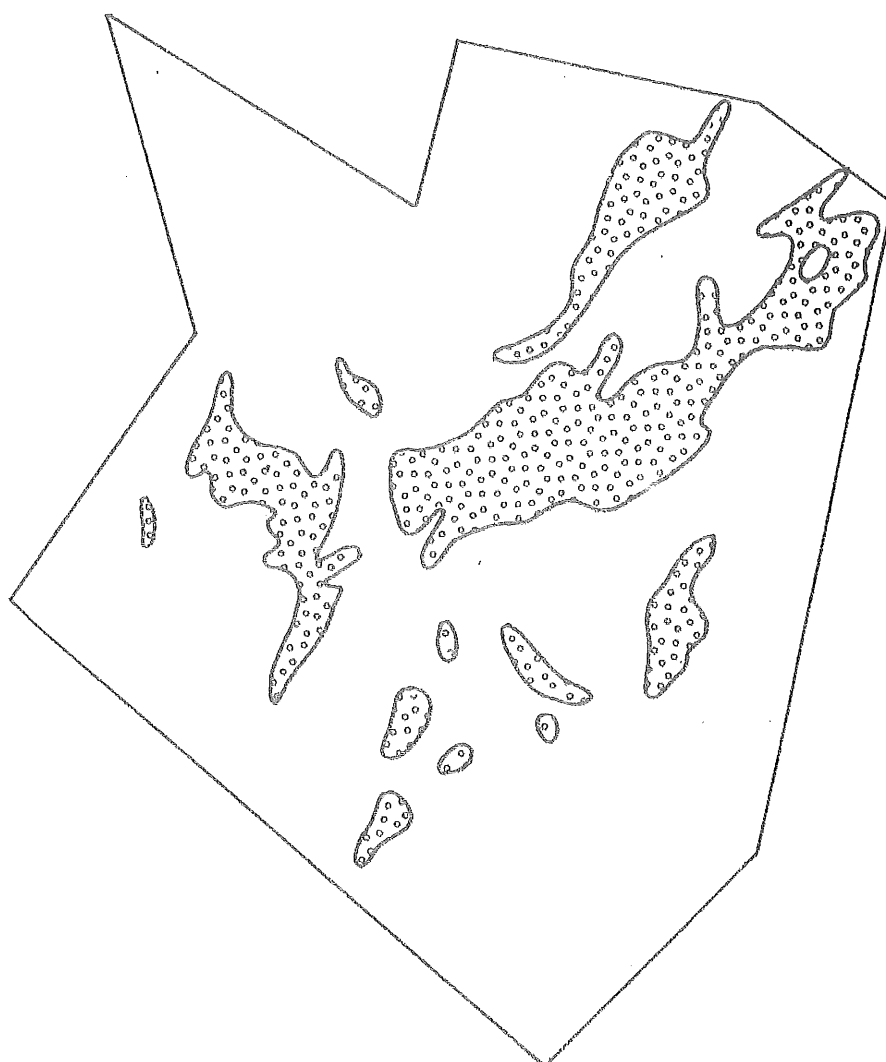
Det bör emellertid framhållas att såväl det bestående agrara landskapet som den järnåldersbygd som stensträngarna och husgrundsgrupperna är rester av är väl värda att värda. Exploateringskrav bör därför nog övervägas.

Ur grusförsörjningssynpunkt saknar området betydelse.

40. Lere

40. Lere

41. ROMA

Områdets omfattning. - Stava-2,5 km sydost om Stava-1,5 km öster om Aumunds-Romakloster-Björka-Mickels-Levide-Akebäck-Kallings-Stava.

Beskrivning. - Området har en flack terräng med några kullar innehållande strandmaterial, huvudsakligen sandigt-moigt. De som markerats med rutmönster har i den geologiska kartläggningen tolkats vara isälvs-material.

Vegetation. - På sedimentkullarna finns främst löv-träd. Inom de övriga skogklädda delarna finns barrskog med starkt inslag av gran.

Bebyggelse och vägar. - Ett rikt vägnät finns med väg 143 som huvudled. Bebyggelsen har i första hand samlats till Roma och Romakloster. I övrigt finner man den för gotländsk landsbygd typiska, spridda gårdsbebyggelsen.

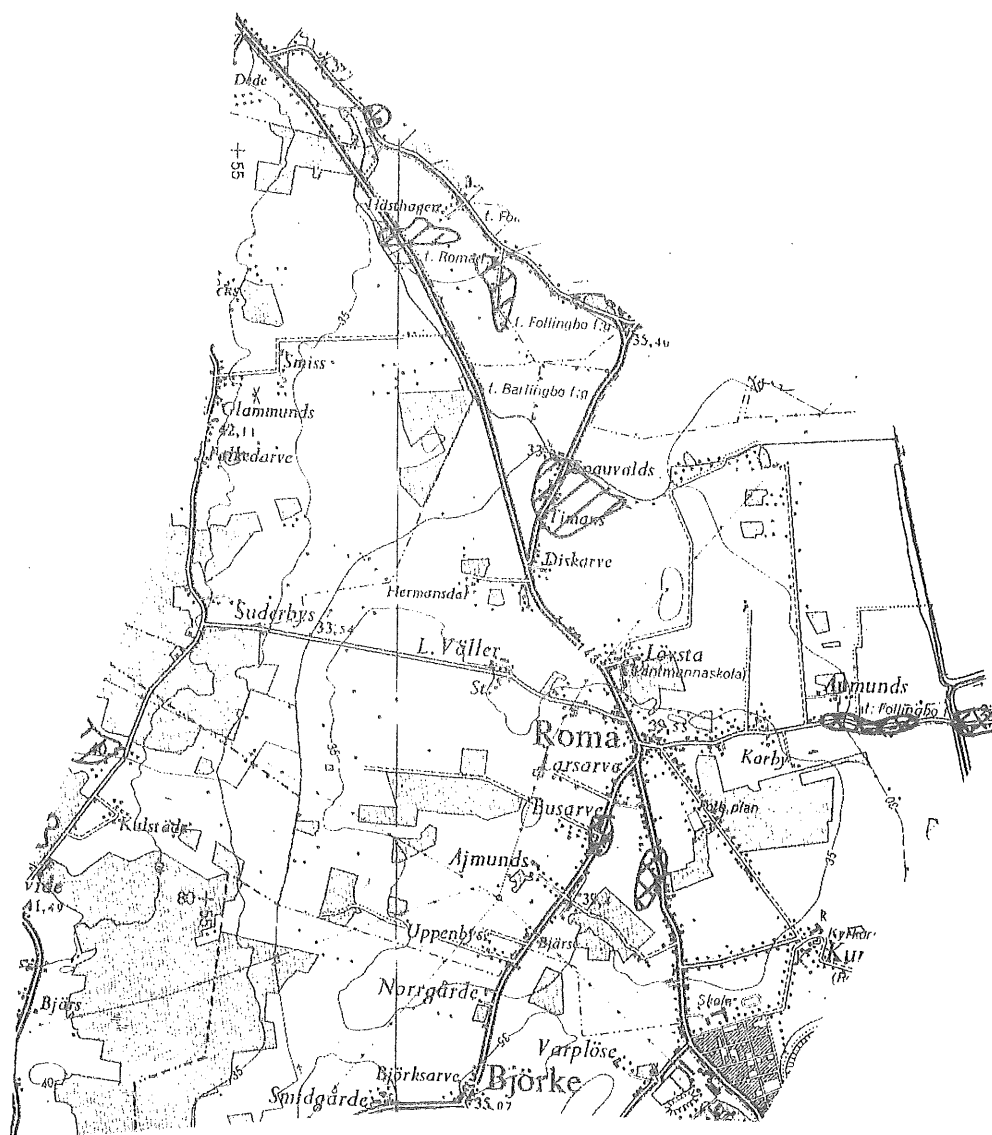
Fornlämningar. - Området är förvånansvärt fattigt på fornlämningar. Ett par gravfält och några ansamlingar gravar finns och därutöver två stensträngsgrupper, dels en söder om Kulstade, dels en nordost därom.

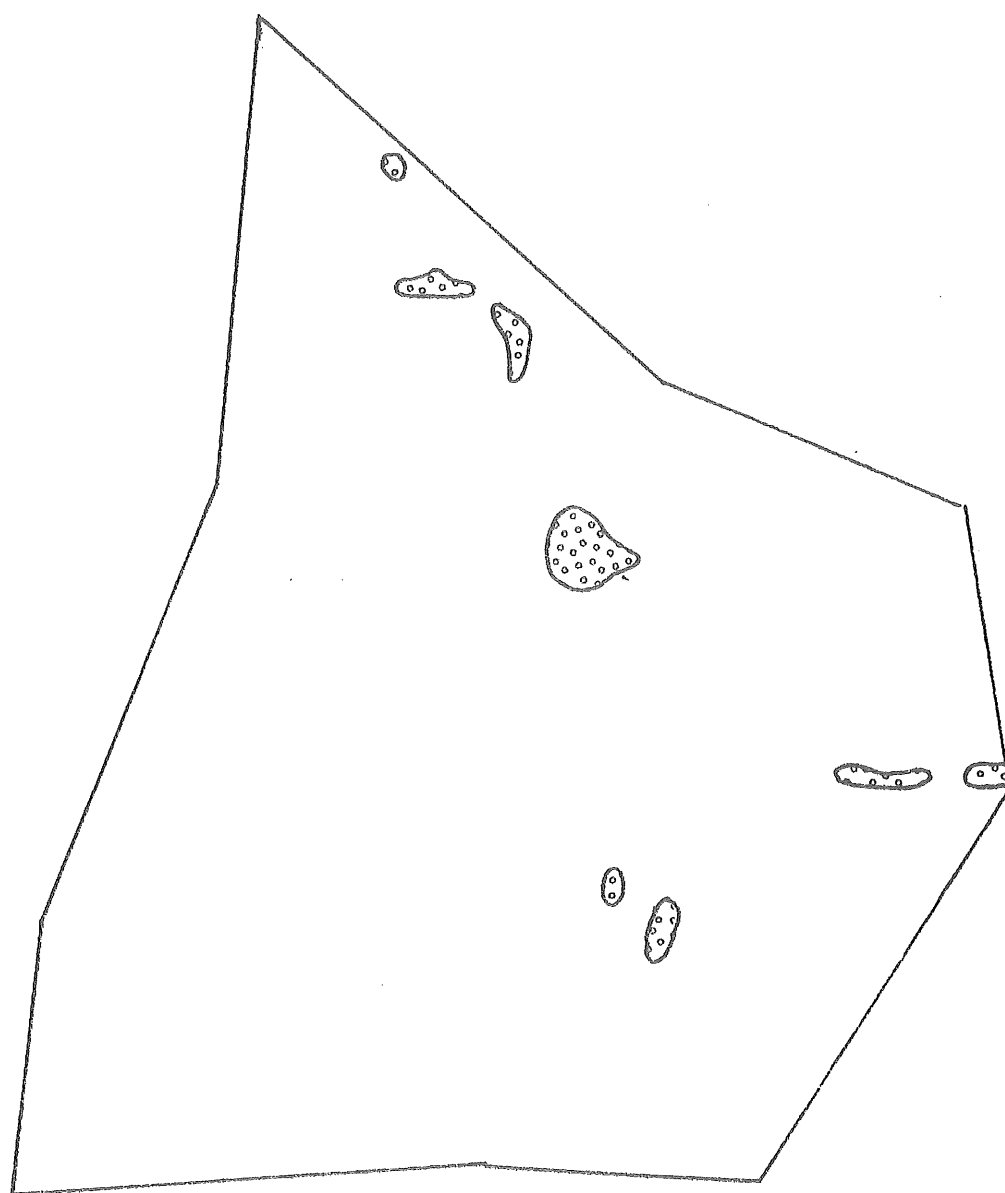
Grusrytning. - Grus har hämtats ur avlagringen öster om Roma, där ett långsträckt äldre grustag finns på vägens norra sida.

Klassificering. - Hela området klass 3.

Området saknar betydelse för både lokal och regional försörjning.

41. Roma

41. *Roma*

42. ATLINGBO

Områdets omfattning. - Björka-Romakloster-Hallegårde-Viklau-Väte-Rovalds-Myrände-Isums-Mickels-Björka.

Beskrivning. - Den flacka terräng som karakteriserar Roma-slätten fortsätter in i detta områdes norra delar. En övergång till en helt annan naturtyp sker i den södra delen.

I den östra delen av det norra avsnittet ligger en serie ryggar som på den geologiska underlagskartan betecknats som innehållande grövre material, genetiskt tolkade som isälvsavlagringar. En av ryggarna, den med rutmarkering, höjer sig 1-2 meter över omgivning-
en medan de övriga inte framträder så värst tydligt i terrängen. Materialet i den markerade ryggen är väl skiktat och varierat till sin kornstorleksfördelning med spridning från mo och upp till sten.

Bladets södra del upptas av en stor strandavlagring som enligt den geologiska kartan i sin sydöstra halva består av grusblandad sand. Den delen är i varje fall mera kuperad än den nordvästra samtidigt som den nordvästra halvans nivå faller från 40 m ned till nivån på slätten vid Atlingbo som ligger på 30-35 m.ö.h. Sydöstra halvan är flackare. Såvitt man kan få ut av tillgängliga skärningar är stenigheten inte på något sätt enhetlig inom avlagringens "grova" del, och grövre partier omväxlar med finare. Underlaget är vidare ganska ojämnt, och berggrunden sticker fram här och var, vilket innebär att mäktighetsupptlysningar som är någorlunda tillförlitliga är omöjliga att ge: ibland rör det sig om någon meter, ibland kan det bli upp till 5 m.

Vegetation. - Där skog uppträder i norra områdesdelen rör det sig vanligen om blandskog med tall och gran. I södra delen dominerar tallskog men ersätts i de fuktigare partierna av granskog uppblandad med lövträd.

Bebyggelse och vägar. - Med undantag för Hammaren, dit en hel del hus samlats, förekommer spridd jordbruksbebyggelse över hela området. Vagnätet är som helhet glesare än genomsnittet för ön och vägkvaliteten inom strandavlagringen till exempel är inte den bästa. Brukningsvägar kompletterar det offentliga nätet, men även det är glesare än vanligt.

Fornlämningar. - Fornlämningsbeståndet är tätast i den södra delen. Husgrundsgrupper påträffas väster om L.Björke, öster om Torpet samt sydväst om Stenstugårds. En fornborg ligger nordost om Norby och Bäck, och stensträngssystem är kända från öster om Torpet, söder om Myrände, ostsydost om Burgen samt sydväst om Stenstugårds. Flera gravfält finns jämte enstaka gravar.

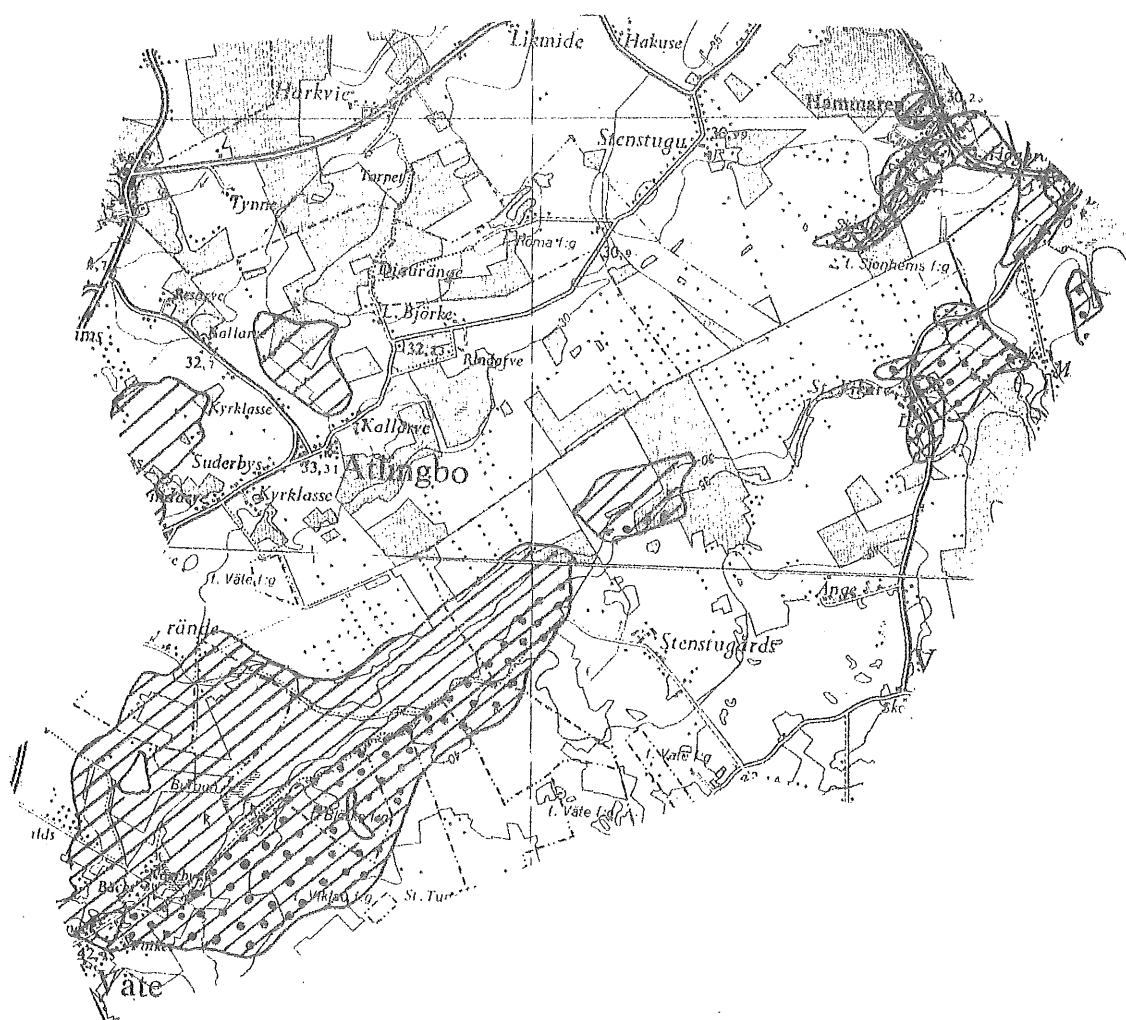
Grusbrytning. - Ett flertal grustäcker av varierande ålder finns vid Hammaren. Några små gropar finns strax nordost om Norrbys, vid odlingarna öster om Norrbys och vid stigen väster om Stenstugårds. Stenbrott finns nordost om Norrbys samt sydsydost om Stenstugårds intill vägen.

Klassificering. - Utbildningen av formationerna inom området är inte av den klassen att högre skyddsgrupper föreslås; hela området ges därför klass 3.

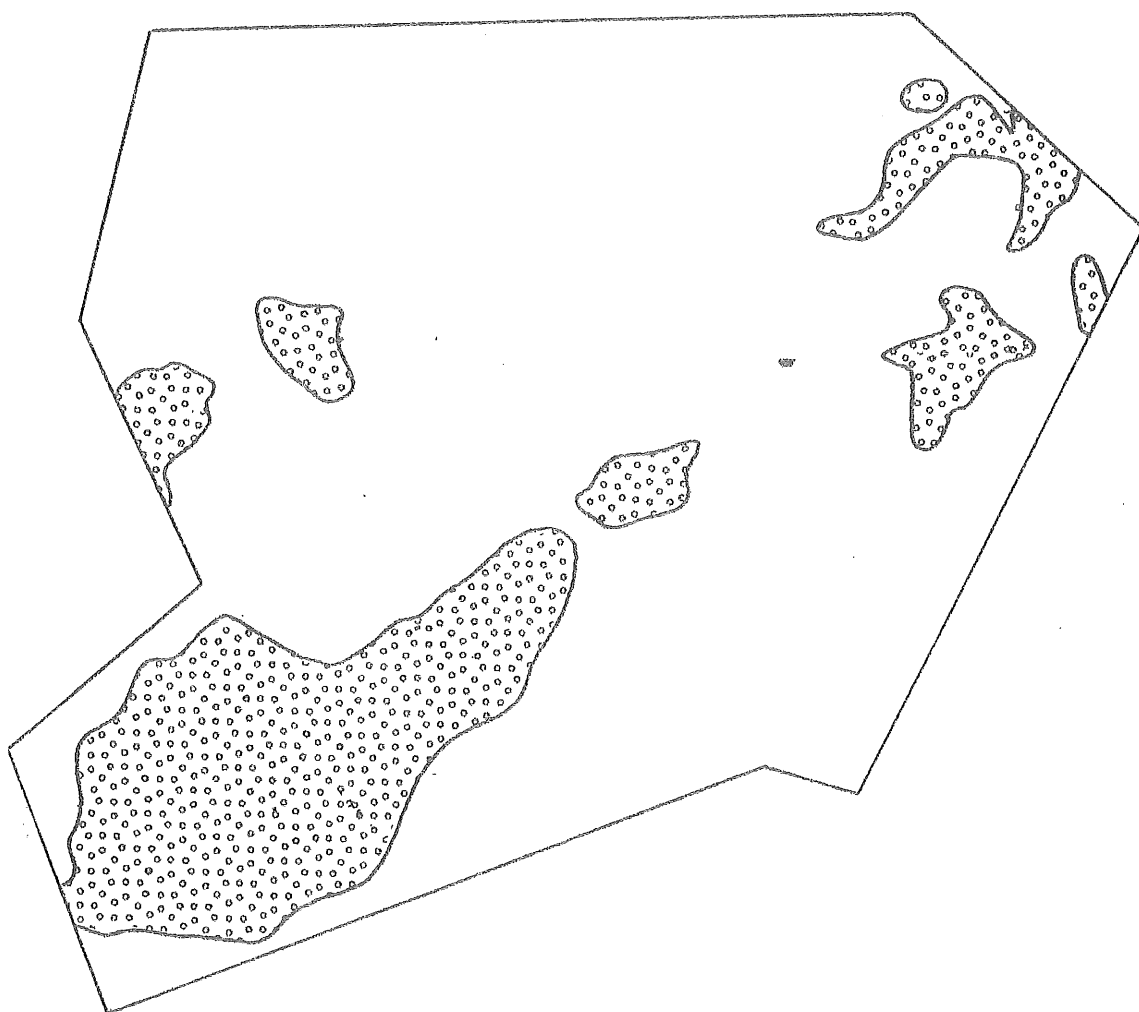
Grustillgångarna inom områdets södra del är visserligen svåruppskattade men ändå ganska stora. Det avskil-

da läget i förening med avlagringarnas allmänna utbildning gör att man gärna skulle se en täktverksamhet förlagd hit. Tyvärr "låser" fornlämningar stora områden och hänsyn till fornlämningarnas miljö gör en större brytningsplanering av området svår. Området måste ändå betecknas som ett potentiellt täktområde med regional betydelse.

•

42. Atlingbo

43. HALLA

Områdets omfattning. - Harstäde-Unsarve-Hällinge-Petsarve-Hallegårde (vid väg 143)-Romakloster-1,5 km öster om Åmunds-Harstäde.

Beskrivning. - Hela området befinner sig omkring 30-35 metersnivåerna och inga mera påtagliga terrängformationer märks särskilt när man far över det. Ett avsnitt från Hallegårde och mot nordost har markerats som innehållande grovt material liksom ett annat område vid Unsarve. I övrigt har den geologiska kartan enbart redovisat fina frakfloner.

I områdets västra del finns en utbredd strandavlagring, som i anslutning till sin västra begränsning har fått en låg och valliknande utbildning. Här, liksom längre mot öster, utgörs det ytliga materialet av sandiga-moiga kornstorlekar. Öster om vallen är ytan flackare och delvis försumpad. I avlagringens östra, grusförande del finns tydliga ryggar och avsatsbildningar, bland annat löper en ungefär meterhög vall parallellt med den gamla järnvägsbanken sydost om Nygårds. Inom strandavlagringens högsta delar intill det rutmarkerade stråket finns såväl strandhaksliknande bildningar som strandvallar. Norr om vägen mellan Roma och Dalhem, som tvärrar över området, skär Dalhemsån genom avlagringen. Åns fåra är rätad just där och fördjupad och delar av den naturliga fåran kan påträffas vid sidan av kanalen, där den ligger i slingor. Materialet i avlagringen vid kanalen är huvudsakligen sand och mo, även i de djupare partierna, och med inlagring av grus och sten. Mäktigheten uppgår till minst 3 m.

Det grövre partiet vid Halla och mot nordost har tolkats som en isälvsavlagring. Den är i sin nordöstligaste del en tämligen diffus bildning som får markerade begränsningar i landskapet dels mellan Rantarve och Nygranne, dels på den mot nordväst vettande sidan och framför allt vid Kambs, där den har en mycket välutbildad form mot nordväst. Sluttningen där fortsätter ända fram till gårdarna nordväst om Rantarve men blir alltmera utflackad mot nordost. Utanför isälvsavlagringen markerar 35 m-kurvan belägenheten av ytterligare en avsats i terrängen. Isälvsavlagringens överyta är tämligen flack. Sydväst om Nygranne finns det emellertid några breda, svagt välvda ryggar och vid och strax nordost om Kambs går landsvägen mellan två mycket framträdande sådana. Partierna söder och sydväst om Halla framträder väl i landskapet och har utbildats som en rygg och en kulle.

Strandavlagringen söder-sydost om Halla har en överyta som snarast är plan, och materialet utgörs av mo och sand. Ancyclusvallen från Bjärby mot nordost är låg, inte mer än en meter hög och därtill smal. Nordost om Bjärby finns ett par vallar ovanför varandra, och den förmodade isälvsavlagringen där (det rutmönstrade) utgörs också av låga och smala vallar. Ancyclusvallen byggs upp av mycket grus och sten, och nordost om det skärande diket var materialet till och med mycket grovt. Det skall tillfogas, att Ancyclusvallen följer strandavlagringens sydkant strax norr om Bjärby i östlig riktning, och att den placerats mellan strandavlagringen (snedstreckad) och det grova (ev.) isälvsmaterialet i nordost. Den viker sedan av mot öster och sydost utanför området och är där utbildad som ett erosionshak i en klint. En annan del av Ancyclusvallen går från Dalbo i den snedstreckade av-

lagringens norra kant och fortsätter in i den rutmarkerade avlagringen vid Unsarve men på dess östra sida.

Unsarve-avlagringen består dels av en platåartad del, dels av ryggformade bildningar med grovt material i ytan.

Nordost om Bjärby skär, som tidigare nämnts ett dike genom Ancylusvallen och en kalkstenbrant som också ligger där. Alldeles nordost om detta dike rinner en kalkkälla upp just vid branten.

Vegetation. - På de sandiga avlagringarna dominerar barrskog, främst tall. Unsarve-platån är betad men har en gles trädvegetation med ek, ask och björk.

Bebyggelse och vägar. - Något mer än hälften av området är skogklätt. Bebyggelsen är gles och i första hand knuten till vägen som går över Halla. Ett inte alltför tätt nät av småvägar förekommer även.

Fornlämningar. - Fornlämningsbeståndet är imponerande och är koncentrerat till området sydöstra halva. Husgrunder förekommer sydost om Nygårds och öster om Tule, norr om Hällinge, alldeles i anslutning till Ancylusnivån, väster om Petsarve och norr om Bjärby samt östsydost om Broe. Några gravfält finns i Halla samt i det arkeologiskt berömda Broa i Halla.

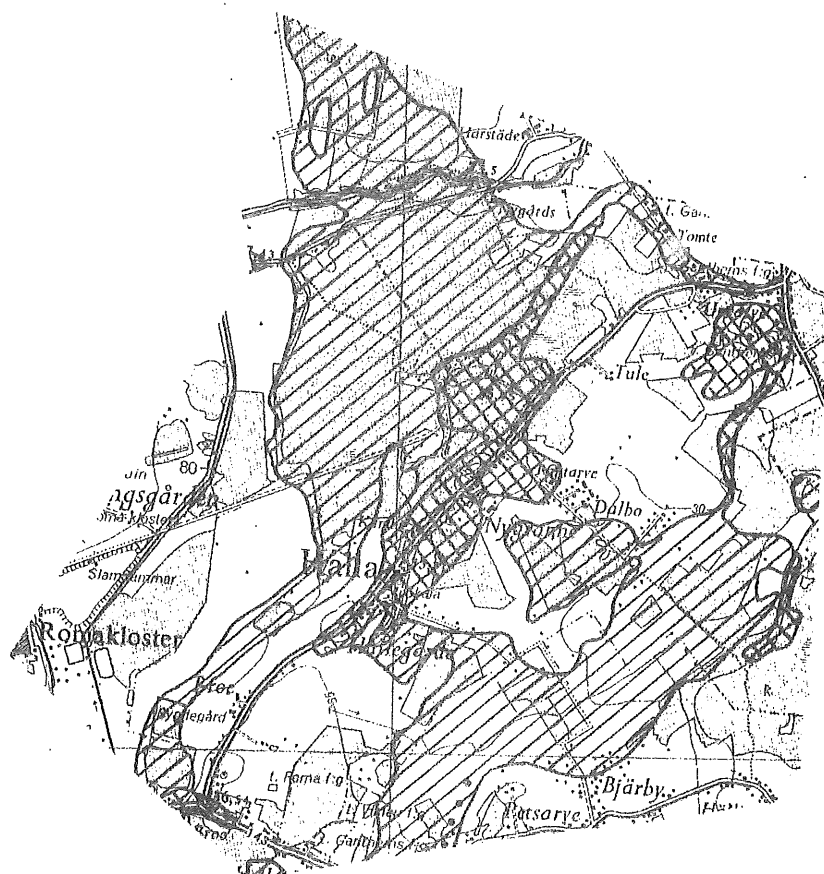
Grusbrytning. - Ett flertal smärre täkter har antecknats från landsvägens nordvästra sida i det rutmarkerade grova materialet nordost om Halla. Strax nordost om Kambs finns en täkt. Två mindre täkter ligger norr om gå i Hallgårde. Intill den gamla järnvägsbanken

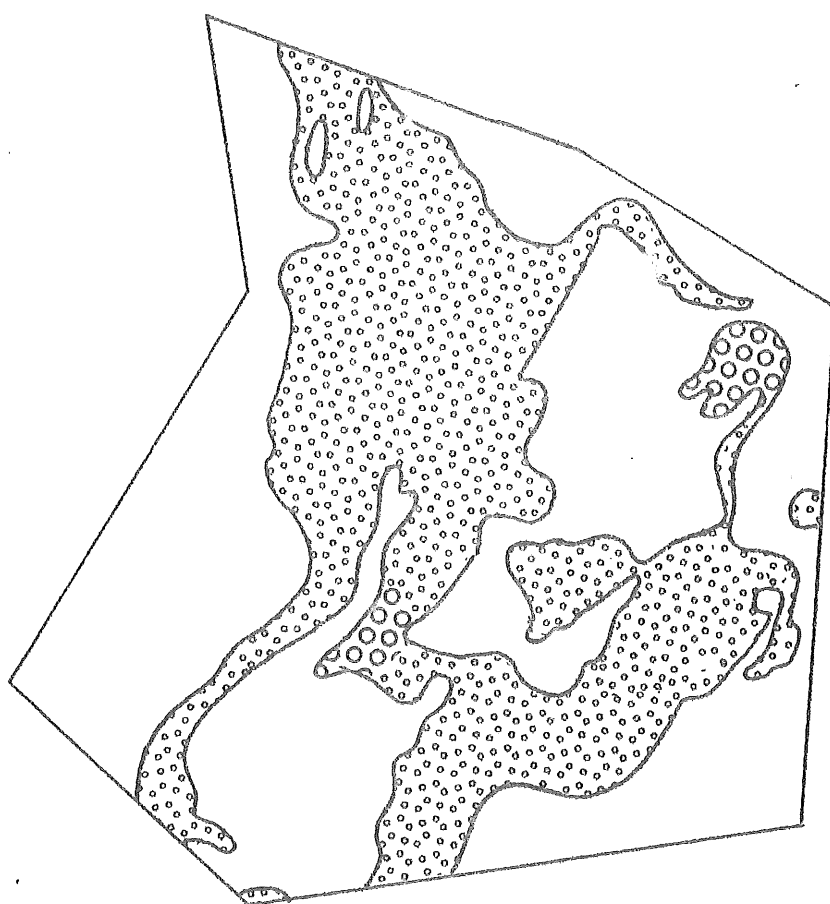
norr om Nygranne finns ett antal äldre, nästan övervuxna täkter, ofta drivna ned till under grundvattenytan. I grustaget intill den lilla körvägen som korsar järnvägsbanken nordnordväst om Nygranne har skrot tippats. En offentlig tipp fanns vid inventeringstillfället i det stora sandtaget vid vägen Roma-Dalhem. Även på vägens norra sida finns ett antal små gropar. En täkt finns i Ancylusvallen ostsydost Unsarve.

Klassificering. - Strandavlagringarna har i stort sett bedömts böra föras till klass 3. Avlagringen sydost om Unsarve är dock så väl utbildad att detta i förening med det vackra beteslandskapet motiverar klass 2. Ett avsnitt av den förmodade isälvsavlagringen sydväst om Halla kyrka ges även klass 2, mindre på grund av sitt vetenskapliga värde än för sin dominerande roll i landskapsbildningen. Återstoden klass 3.

Området innehåller fortfarande stora mängder utnyttjningsbart material. En landskapsvårdsplan för uppställning av de gamla täkterna skulle avkasta åtskilligt med material bara den. Området är därför såväl nu som i en begränsad framtid ett potentiellt täktområde med betydelse såväl lokalt som regionalt.

43. Halla

44. SJONHEM

Områdets omfattning. - Hallegårde (vid väg 143)- Petsarve-Hällinge-Smidegårde-Tule-Ekebys-Tomase-2 km sydväst om Tomase-Vänge-Viklau-Hallegårde.

Beskrivning. - Området är flackt och karakteriseras främst av ett antal, till sin natur troligen berggrundsbestämda, kullar och branta sluttningar. Två avsnitt av området hyser sand- och grusavlagringar, ett västligt och ett östligt. I båda fallen har de angivits innehålla en del grovt material, och har tolkats som isälvsbildningar.

Det västliga stråket domineras av ett grövre parti. Det har en diffus västlig gräns och en mera påtaglig östlig, som lätt kan följas i terrängen. Överytan är flack, och mäktigheter på över 5 m har noterats. Den nordliga delen kan inte följas med säkerhet i landskapet och är alltså inte alls så tydlig som kartan låter förmoda. Norr och väster om avlagringen finns en nivåskillnad på 4-5 meter, som kommer ganska avrutt på, och intill denna brant återfinns man en stenig bildning med sandig mellanmassa. De strandprocesspåverkade östra delarna av avlagringen utgöres helt av finkorniga sediment så vitt man kan se.

Nordost om Sjonhems kyrka finns några omkring 1,5 m höga, ganska breda och tydligt välvda vallar som lagts in som moränryggar på den geologiska kartan. Ytterligare sådana vallar förekommer inom området. Deras natur är oklar.

Avlagringarna i områdets östra del består dels av en låg och knappt följbar Ancyclusvall (?). Den är nästan

I m hög vid H i Hartviks men mycket smal. Mellan Ancylusvallen och det grövre partiet återfinner man ett finkornigt strandsediment, ibland med betydande inlagring av grövre partiklar, upp till stenstorlek.

Den rutmönstrade delen av formationen utgörs av en bred, i norr svagt välvd rygg, i söder mera markerad och med en strandhaksliknande bildning och en bård av block längs foten. Materialet i ytan är ganska grovt. Den är en mycket tydlig och landskapspräglade bildning, och det känns alldeles i sin ordning att en fornborg anlagts uppe på den. Mäktigheten är betydande, minst 6-8 m vid fornborgen och själva ryggen har ett slingrande förlopp.

Vegetation. - Främst dominerar barrskog med en undervegetation av enbuskar och örnbräken. Dungar med lövträd förekommer.

Bebyggelse och vägar. - Bebyggelsen är gles och nästan helt knuten till de stora genomfartsvägarna, väg 143 samt vägen mot söder som går över Vänge. Huvudparten av området är skogklätt.

Fornlämningar. - Fornlämningarna ligger spridda över området men har en anmärkningsvärd koncentration till ett öst-västligt bälte mitt över det. I det bältet ligger till exempel 3 fornborgar varav 2 är utmärkta på den topografiska kartan och en tredje som ligger ostnordost om Sjonhem. Det finns 2 husgrundsgrupper söder om Hällinge, som ligger utanför bältet, och inom det träffar man mellan Björke församlings enklav och Suderbys ytterligare 5 grupper samt en stensträngsmarkering. En stensträng finns också noterad sydväst om Hartviks. Förutom 6 gravfält inom bältet finns

utanför det ytterligare I i Gervide och I nordost om Sjonhem.

Grusbrytning. - Sådan har noterats på åtskilliga håll inom området. Inom det västra, rutmarkerade avsnittet från Sojvide i söder till Brogardsjorden i norr finns det på ömse sidor om vägen täkter med djup på ned till 5 m. Söder om Hartviks finns ett par betydande täkter i norra delen av den förmodade isälvsavlagringen, ett i det centrala partiet samt ett i den södra ändan. Maximidjupet i dessa täkter har noterats till 5 meter. Provgropar har tagits upp alldeles öster om fornborgen.

Stark nedskräpning förekom vid inventeringstillfället inom Hartviksavlagringens norra halva med hela den mest anskrämliga rekvisitan på plats: Sopor, skrot från lantbruksmaskiner, bilvrak, traktorvrak, själv döda djur i olika stadier av upplösning osv.

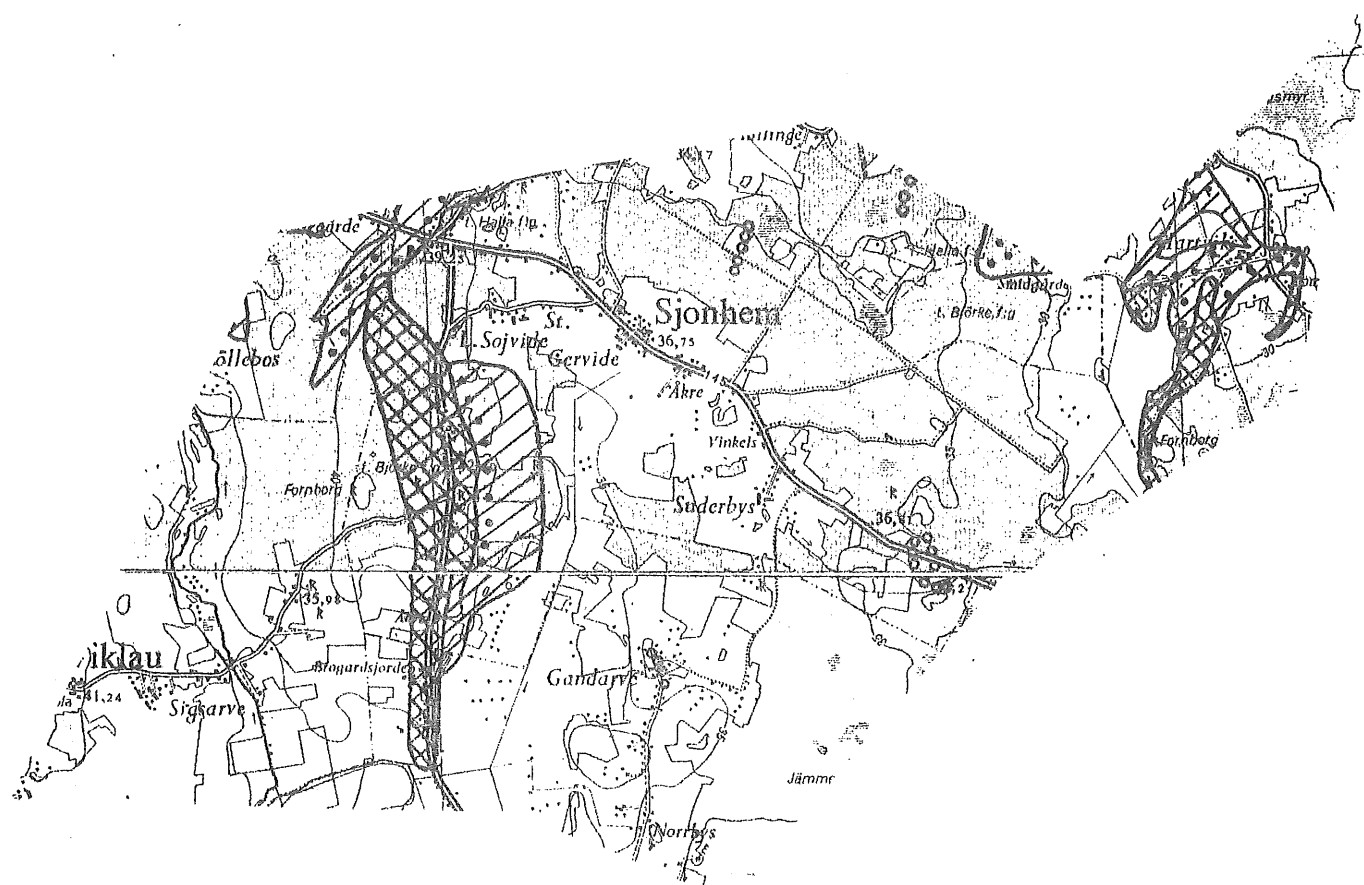
Klassificering. - Den västliga avlagringen företer inga märkligare former och är söndertrasad där den haft sin vackraste utbildning. Den ges därför i sin helhet klass 3, samtidigt som en landskapsvårdsplan föreslås för den. Avlagringen söder om Hartviks är dels osedvanligt vacker, dels mycket påtagligt landskapsdominerande och dessutom en mycket betydelsefull del i det förhistoriska kulturlandskapets rester. Det är verkligen sorgligt att den hunnit vanställas så som skett innan naturvårdslagen kom och åtminstone kunde hejda verksamheten. Man måste placera den i högsta skyddsklass, klass I, trots detta, och dessutom föranstalta om städningsarbeten som snyggar upp miljön så att platsen kan bli det mål för ett rörligt friluftsliv som den har goda förutsättningar för.

Enligt min mening är isälvsområdet vid Hartviks ett mycket lämpligt AMS-bojekt men bör planeras som sådant i samarbete med den antikvariska myndigheten, eftersom det är stor risk för att ännu okända gravar förekommer i täktkanterna så nära en fornborgsrik och husgrundsrik miljö.

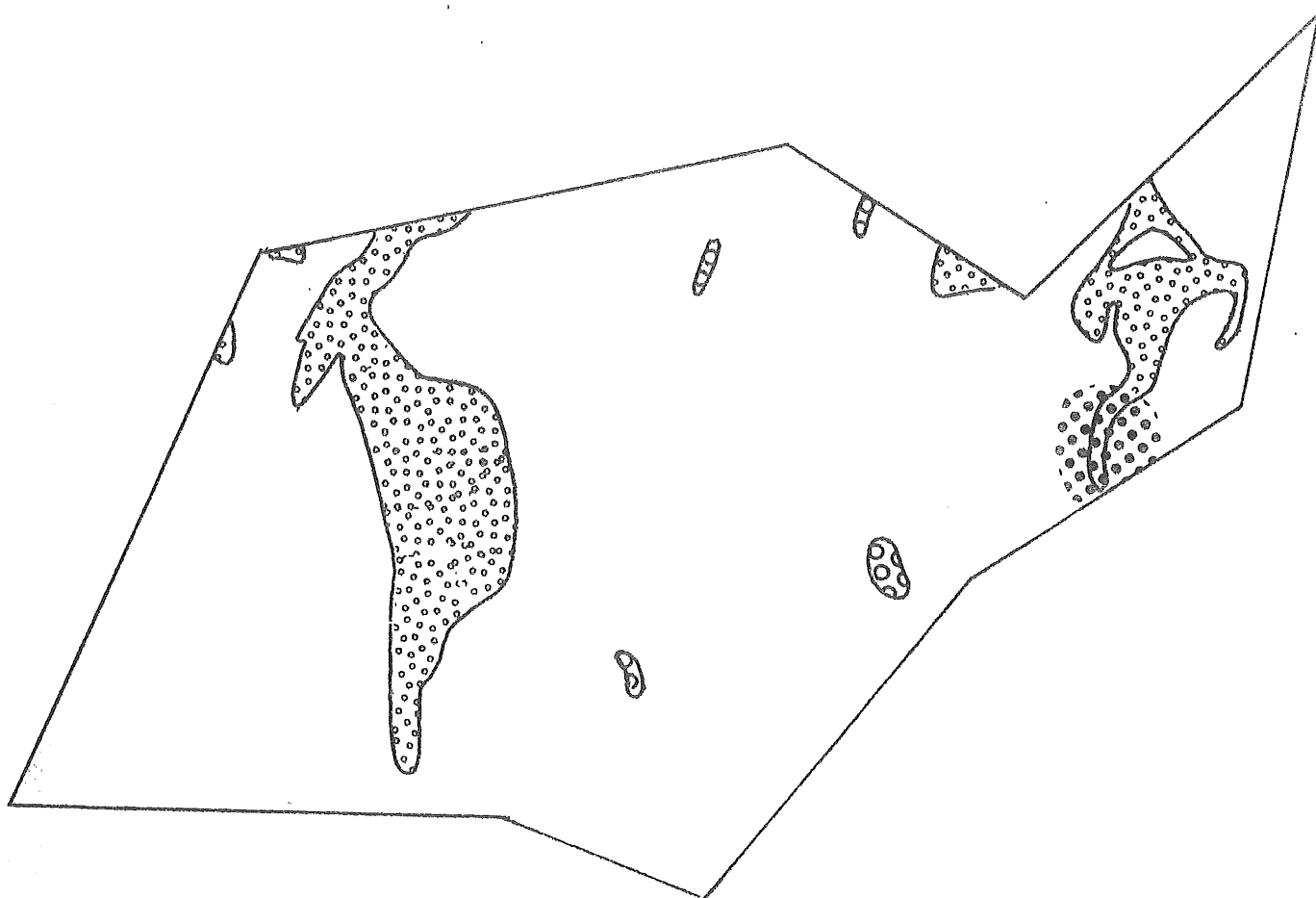
Vidare har moränryggarna givits klass 2, vilket även gäller för den fortsättning på svärmen av dem som ligger på områdena 57 och 83. Anledningen till detta är dels deras oklara ställning som bildning betraktade, dels att de i så utomordentligt stor grad är präglade på sitt närlandskap. Det kan tänkas att de är moränbildningar, men de skulle även kunna ha med isälvar att skaffa, vilket visat sig i ett fall på annat ställe på Gotland, eller med strandprocesser, vilket också förekommer. Man karterade förr i väldigt stor utsträckning utan att ha den tillgång på skärningar som vi har : dag, och morfologiska kriterier fick då bli avgörande för den genetiska tolkningen. Blockighet i ytan sattes genomgående i samband med moränbildningar, vilket senare visat sig vara en sanning som inte alltid gäller.

Området har visa möjligheter att fortfarande spela en roll i den regionala grusförsörjning. Det tillhör dock icke de områden som får betydelse på lång sikt.

44. Sjonhem

44. Sjonhem

45. GODRINGS

Områdets omfattning. - Andersbåtels-Näsungs-1,5 km nordost om Ganthem-Ekebys-Smidgårde-Hälinge- Unsarve-Hallföse-Malms-Andersbåtels.

Beskrivning. - Bortsett från en del sluttningar, där den underliggande berggrundsmorfologin verkar slå igenom, är området flackt. Exempel på dessa sluttningar finns väster om Båtels, där landsvägen löper fram över den brantaste delen och vid Ganthems kyrka, speciellt nordost om den. Drygt 1,5 km nordost om kyrkan, ungefär där vägen lämnar området, löper den längs foten av en sluttning.

Särskilt i den södra delen av området finns det betydande avlagringar som befunnits innehålla grovt material, och en del av dem har tolkats som isälvsmaterial. Det gäller den rutmarkerade avlagringen i sydväst-nordostlig riktning vid Ganthems kyrka och den västra av ackumulationerna i sydvästra områdesdelen.

Stora, sannolikt i övervägande grad finkorniga avlagringar, finns dels söder om Dalhem, dels sydost om Dalhem och ända ned till Ganthem. I en dikesskärning i Kumble, som var 1,5-2 m djup, dominerade ett moigt material ned till dikets botten, där sandandelen ökade för att övergå i ett tunnt lager grus och sten, som i sin tur var underlagrades av styv, rödaktig lera.

Väster om Båtels finns en ryggbildning, en strandvall, som är 1-1,5 m hög och omkring 15 cm bred, och som ligger på krönet av en av de beskrivna sluttningarna. Mot söder övergår den i grovt material. Längre ned på samma sluttning finns en annan sträng, som så småning-

om löper samman med Ancylnsnivån och får vallform där. Det ingående materialet är grus och sten med sandig mellanmassa, och de grövre fraktionerna utgör en anmärkningsvärt stor andel av massorna. Höjden varierar, men håller sig omkring 1,5 och 2 meter för det mesta, och bredden når till 25 meter. Väster och söder om Ancylnsvallen påträffas den föregivna isälvs-avlagringen, men den är svagt markerad i landskapet och har vallformer i ytan. Först i de sydligaste delarna blir den morfologiskt markerad, särskilt i de östra avsnitten, där den höjer sig 2-4 m över omgivningen, och man kan därför inte utesluta att det ligger någon berggrundsribba dold inne i avlagringen. I de inre partierna uppvisar den längsgående ryggar.

I den södra halvan förekommer låga vallbildningar i anslutning till Ancylnsvallen. Ancylnsvallen är drygt meterhög i nordost och 15-25 m bred, och den dämmer upp ett myrkomplex i väster. Landsvägen löper på själva vallkrönet från strax väster om Skäringsmyr och norrut. Där landsvägen ligger på vallen har den en höjd över terrängen om drygt 4 m. Stenig sand har noterats från en skärning nära vallen och djup på 3 meter finns uppmätta från strandavlagringarna mot sydost. Dessa avlagringar har en svagt välvd, låg ryggform.

Nordost om Ganthems kyrka finns utefter den rutmönstrade avlagringens östra kant en grus- och stenförande bård, som längre mot nordost vidgar sig till en låg rygg. Mot sydväst saknar avlagringen först någon morfologisk differentiering och är flack och slät. Längre mot söder får emellertid formationen en vacker ryggform, som blir allt mera utpräglad mot sydväst, där

den är 25-50 m bred och 1-2 m mäktig. Den sydligaste, på kartan breddade, delen av vallen är svår att uppfatta i terrängen.

Moränvallarna ostnordost om Dalhems kyrka har formen av breda välvda ryggar, och de är enligt den geologiska kartbladsbeskrivningen radialmoräner.

Vegetation. - Betydligt mer än halva området har öppet landskap. Den skog som finns är blandskog med huvudsakligen tall och gran.

Bebyggelse och vägar. - Den mesta bebyggelsen ligger i Dalhemstrakten, där den bitvis är mycket tät. I övrigt utgörs den av typisk gotländsk landsbygdsbebyggelse med enstaka gårdar. De viktigaste vägarna kommer in från nordväst och nordost i områdets norra del och sammanlagda fortsätter de sedan i sydöstlig riktning. Många mindre vägar och brukningsvägar förekommer.

Fornlämningar. - Just omkring Ganthem är fornlämningsbeståndet tätast. Husgrundsgrupper finns vid Dalhem, vid Binge i Dalhem, nordost om Ganthem samt sydsydost om Båtels. Stensträngar finns ostsydost om Ganthem. En sträng av gravfält ligger från Ganthem i sydsydvästlig riktning.

Grusbrytning. - De största grustäkterna finns på ömse sidor om vägen väster om Skäringsmyr. Det mesta är uttaget där, men åtskilligt material binds av vägbanken. Mindre täkter finns 0,5 respektive 1,5 km nordnordväst Gardese, vid Ganthem samt väster om Båtels.

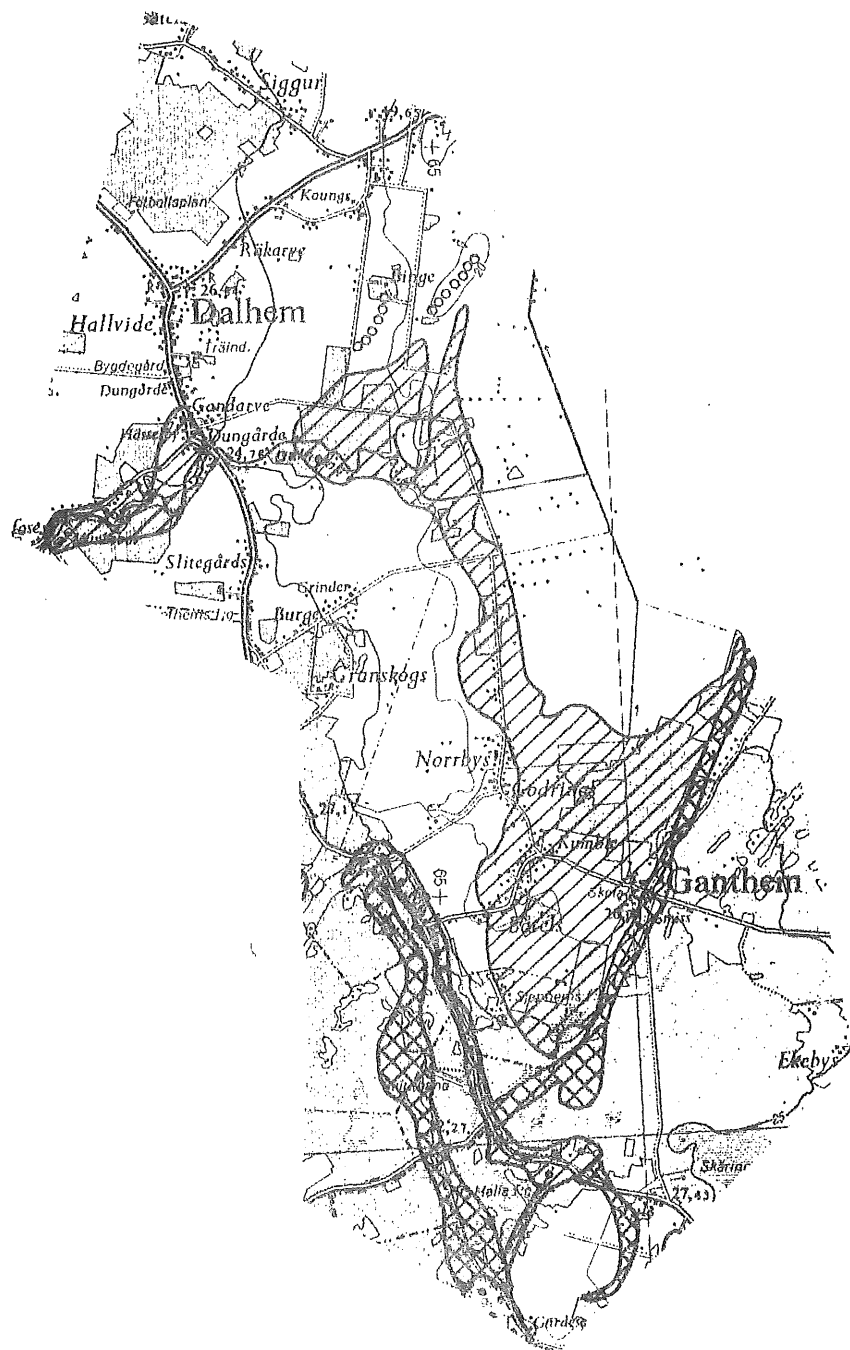
Klassificering. - I stort sett kan samtliga avlagringar inom området föras till klass 3, endera emedan de

är förhållandevis intetsägande geologiskt, eller genom att de är näst intill totalförstörda. Man måste emellertid se Ancylusvallen och myrarna bakom den samt fornlämningsbeståndet på den som en landskaplig enhet med avgjort stort sammanlagt skyddsvärde. Jag ger därför den delen av området klass 2 och återstoden klass 3.

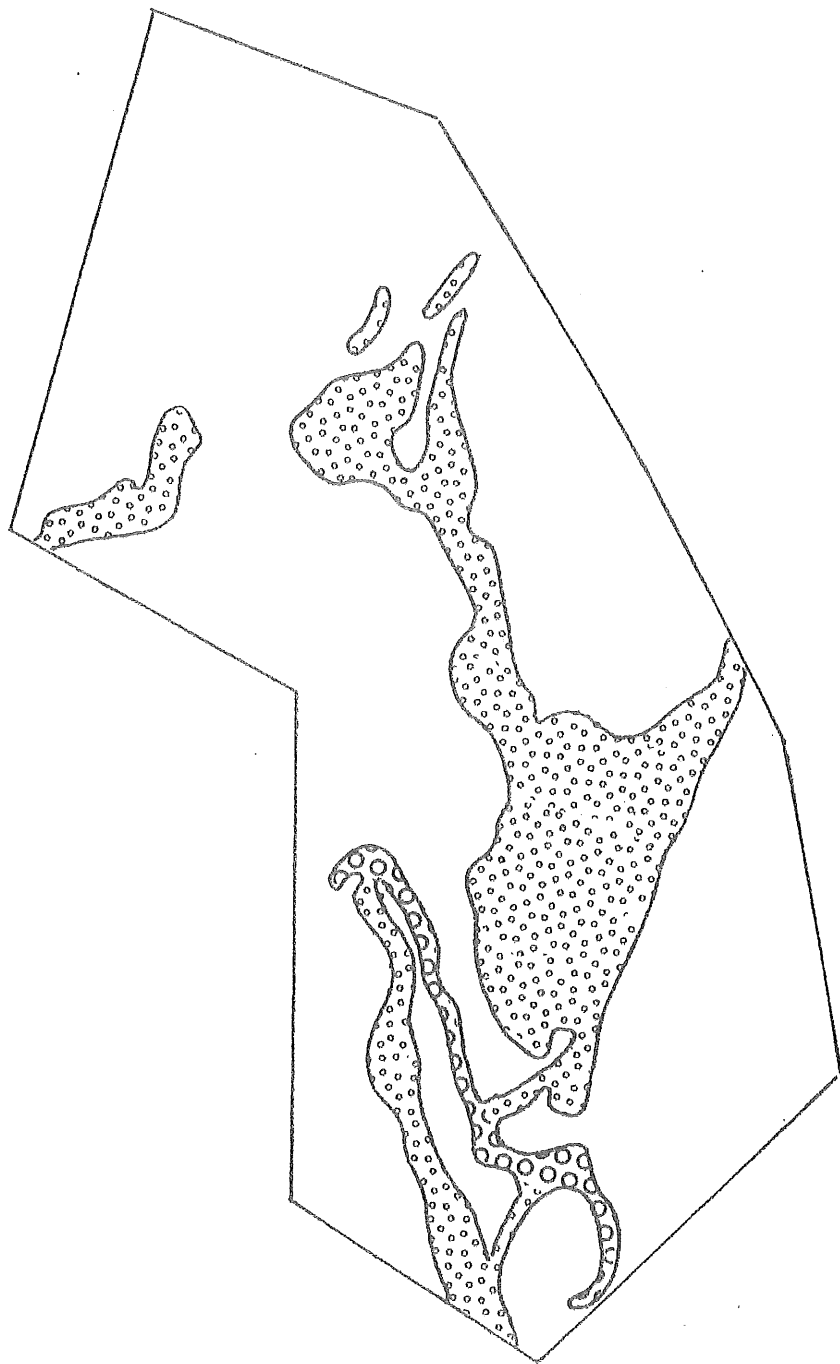
Området har haft stor betydelse för den lokala gruskonsumtionen. Om en landskapsvårdsplan görs upp så att materialet i täkterna väster om Skäringsmyr utnyttjas och vägen läggs ned i täktbottnen lösgörs ganska stora kvantiteter grus. Samtidigt städas landskapet upp väsentligt. Någon betydelse utöver att tillgodose de lokala kraven på grus- och sandmaterial kommer området dock inte att få.

45. Godrings

45. Godrings

46. LILLÅKRE

Områdets omfattning. - Ekeby-2 km nordost om Ekeby-2,5 km sydväst om Källunge-Andersbåtels-Hallföse-Stava-Barlingbo-L.Hulte-Ekeby.

Beskrivning. - Inga större nivåskillnader finns inom området. Strandbildningar som ligger i en bred bård på Ancylusvallens västra sida dominerar och kornstorleksfördelningen är övervägande sandig-moig. I djupare skikt blir emellertid materialet grövre.

Längst i norr, från sydöretsen av det rutmarkerade området öster om Hulte, utbreder sig ett sammanhängande större parti med grusigt material inblandat med sten. Öster om vägen där finns ett par mycket tydliga vallar, 50-75 m breda och 1,5-2 m höga. Tillsammans med de delvis välutbildade ryggarna väster om vägen bildar de en serie ytformer med nordnordostlig-sydsydvästlig riktning. Ytterligare något västerut och markerad genom en isolerad oval höjdkurva (40 m) och av en utbuktning västerut av 35-meterskurvan ligger en mer än 5 m hög rygg med ett par gravkullar på krönet. Längre mot söder blir morfologin mindre välutbildad med vallar, och de som finns har blygsamma dimensioner och är ibland svåra att följa i terrängen. Väster om Medebys ligger till exempel några låga ryggar, och dessutom finns det där dynsand i väldefinierade dynformer.

I områdets södra del, från Björkhaga mot nordost, ligger några låga, svagt välvda ryggar med stenig sand som material. En låg rygg finns omkring 2,5 km väster om Ekeby. Den har i stort sett samma riktning

som den stora östliga ryggen ovan. Dessa bildningar har tolkats som isälvmaterial i den geologiska kartbladsbeskrivningen.

Ancylusvallen är ryggartad men låg och med mycket växlande bredd, mellan cirka 30 och 100 m. Sydväst om Myre sväller den ut och blir en mycket framträdande, rundad bildning, 1-2 m hög.

I det grusförande partiet västsydväst om Ekeby har mäktigheter på ungefär 2,5 m noterats. Materialet är väl skiktat. I närheten av skjutbanan norr om Digeråkre är djupet minst 1 m och samma djup har påträffats närmast Lillåkre. Detta djup är ett minimidjup, eftersom inte det underliggande materialet kunnat studeras.

En kalkkälla finns på västra sidan av ryggen västsydväst om Ekeby.

Vegetation. - Skog och öppet landskap intar ungefär lika delar av området. Tallskog dominerar.

Bebyggelse och vägar. - Bebyggelsen är genomgående gles och berör, liksom vägarna, i huvudsak Ancylusvallen.

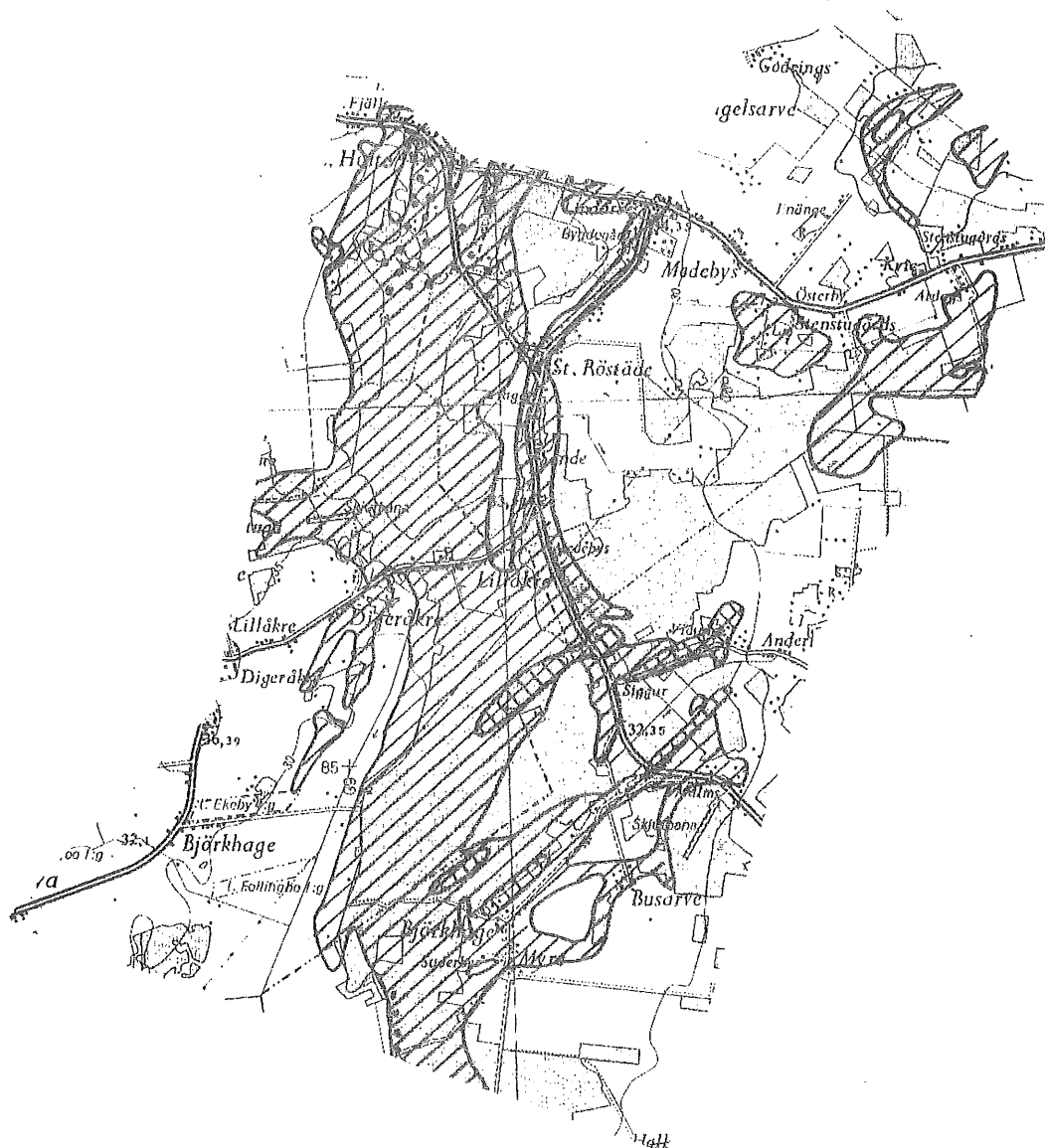
Fornlämningar. - En anmärkningsvärd koncentration av fornlämningar till området nordöstra hälften föreligger, delvis betingade av att den odlade bygden i sydväst i stor utsträckning beror på dikade och kultiverade myrmarker. 5 grupper av husgrunder finns: vid Enänge, öster om St Röstäde, sydost om Irdags, nordost om Anders samt nordost om Malms. Några gravfält ligger vid Hulte och Hage samt öster om Malms.

Grusbrytning. - I strandavlagringarna västsydväst om Ekeby kyrka, i närheten av skjutbanan norr om Digeråkre, norr och söder om Medebys, närmast söder om Lillåkre samt väster om Björkhage finns grustag.

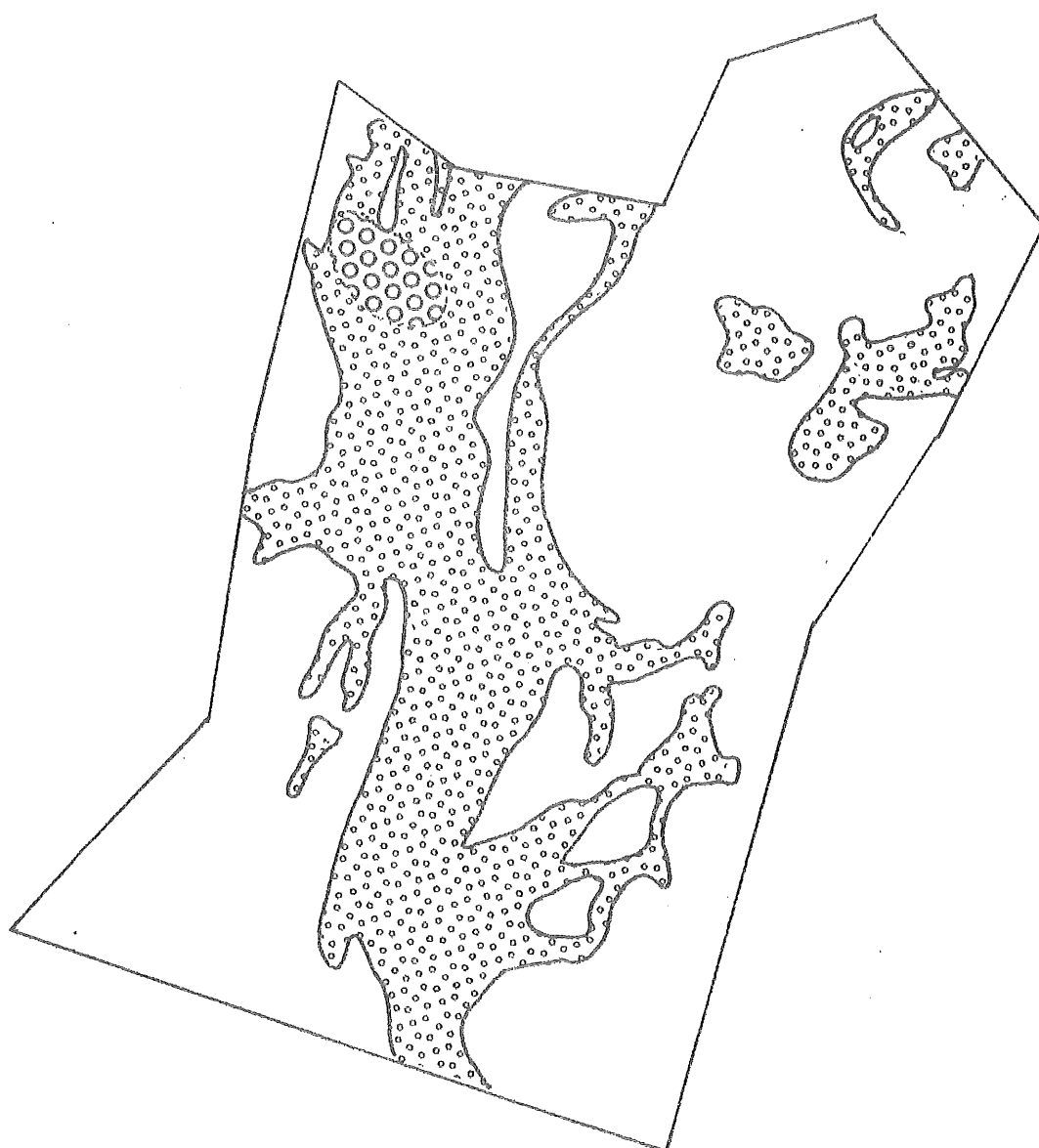
Klassificering. - Det ovan beskrivna partiet med den kraftiga ryggen sydsydost om Hulte klass 2, i övrigt klass 3.

Området måste snyggas upp, varvid grusmängder kommer att frigöras. En begränsad betydelse för de närmaste årens regionala grusförsörjning kan området få, men den långsiktiga betydelsen ligger på det lokala planet.

46. Lillåkre

46. Lillåkre

47. ÖJARS

Områdets omfattning. - Lillfole-1 km öster om Lillfole-St. Tollby-2 km söder om St. Tollby-Godrings-Ekeby-Endre-Lillfole.

Beskrivning. - Inom området finns en del låga, rundade höjdpartier, främst i den västra-sydvästra delen. Öster därom breder strandavlagringar ut sig, och omger ett par långsträckta avlagringar med grövre material, möjligen isälvsbildningar. Dessa bildningar har delvis en utpräglad ryggform, särskilt den del som ligger väster om Ekeby. Den östra sidan av avlagringen där är bäst utbildad. I höjd med skjutbanan ligger också ett par ryggar, och terrängen sänker sig där ned mot myren i väster. Längre mot nordost är de båda på kartan rutmönstrade stråken utflackade och ryggformen illa markerad. Höjden på de båda stråken i förhållande till omgivande terräng varierar en del, men var maximalt inte högre än 2,5 m. Även bredden varierar och är ibland 25 m men kan bli upp till 100 m.

Ancylusvallen följer i stort sett vägen från Ekeby mot norr och nordost. Den är längst i öster en låg och oansenlig, svagt välvt rygg, bitvis dock med en ansenlig bredd. Öster om Ancylusvallen följer en slät strandavlagring upprandad med långsträckta myrar. Mot nordväst begränsas strandavlagringen av en kraftig brant.

Öster-sydost om Fjälls finns enligt den geologiska kartan en grusförande strandavlagring i anslutning till ett höjdparti. Materialsammansättningen där är en sandig mellanmassa som även är grus- och stenförande. Om mäktighetssiffrorna är nästan intet bekant. I av

Iagringens nordnordöstra del finns dock ett par ganska djupa gropar (Inemot 2 m). Sand, uppblandad med grus och sten förekommer där.

Vegetation. - Tall och gran överväger det skogsdominerade området.

Bebyggelse och vägar. - Bebyggelsen är gles och berör, liksom den största vägen, huvudsakligen Ancylusvallen. Vägnätet är inte särskilt finmaskigt.

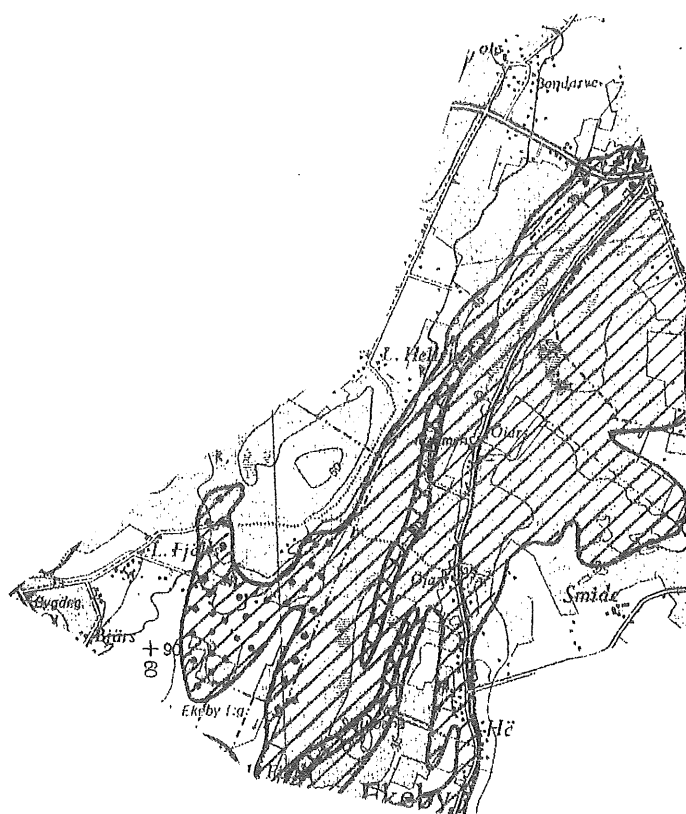
Fornlämningar. - Två husgrundsgrupper finns nordväst och sydost om Bondarve och ytterligare en strax söder om Bjärs. Gravfält finns vid L. Fjälls, L. Hellvi samt söder om Öjars.

Grusbrytning. - Från bladets sydkant upp till skjutbanan finns flera äldre gropar samt någon nyare. Nordväst om skjutbanan finns en täkt och väster om Malmen en annan. Den största täkten i området ligger sydväst om skjutbanan.

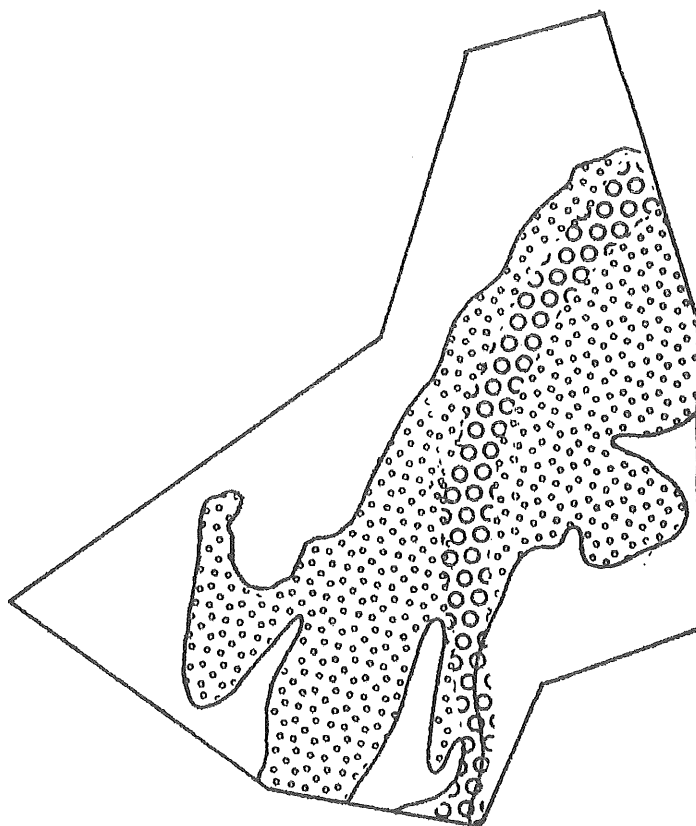
Klassificering. - Ancylusvallen placeras i klass 2, återstoden av området i klass 3.

På litet sikt sett kan bladet få viss betydelse för den regionala grusförsörjning en eftersom ganska stora mängder material här finns i terräng som är skyddad från insyn och som är belägen i slutna skogsbestånd. Tyvärr är sannolikt de genomsnittliga palldjupen endast ett par meter, varför täktverksamheten kommer att beröra stora arealer. En fördel med området är dock den relativa fattigdomen på fornlämningar.

47. Öjars

47. Öjars

48. SOJDUNGS

Områdets omfattning. - Bäl-Bölungs-Säggeby-Stentoll-by-0,5 km nordväst om Kisslings-Ringvide -St. Östryftes-Bäl.

Beskrivning. - Områdets morfologi är ganska cëiffere-
rentierad, och inga klintbildningar eller branta be-
gränsningar till avlagringarna har påträffats. Större
nivåskillnader än 5 m blir det sällan mellan varandra
angränsande avsnitt.

Genom området sträcker sig ett stråk med övervägande
grovt material, kanske av isälvsursprung, i västsyd-
västlig-ostnordostlig riktning. Det västra partiet
är uppdelat i ett par bågformade stråk, vilka utgår
från en ansvälld del av områdets centrala del. Det
södra av dessa stråk är i väster ganska lågt och med
en bredd som ungefär motsvarar landsvägens, som har
placerats på det. Mot nordost tilltar bredden, som
där i stort sett motsvarar den omfattning som givits
på den geologiska kartan. Även höjden tilltar mot
nordost för att vid diket vid L. Sojdeby vara som
störst, cirka 3,5 m. Öster om diket sjunker avlag-
ringens höjd igen, den blir 2-3 m hög men i gengäld
är ryggformen mera framhävd där än i de västra delar-
na. Det norra stråket skiljs av från det södra längst
i väster av en bäck och består till en början av en
låg och svagt välvd rygg med en utsträckning som stäm-
mer bra med kartans bild av formationen. Den för-
svinner nästan mot öster men ersätts ännu längre mot
öster av en ny som är något mera markerad i landskapet.
Denna upphör efter ett stycke men får en fortsättning
från Kisslings fram till den stora avlagringen i en

låg vallbildning, assymetrisk i sin profil och med tydlig begränsning mot söder. I övergången till den utbredda delen finns låga, svagt välvda ryggformade bildningar.

Den sydvästra delen av det rutmönstrade avsnittet har små nivåskillnader och en hög frekvens våtmarker. Avlagringen får kraftigare relief mot nordost. Strandvallar förekommer strax väster om Larsarve. Ännu längre mot nordost kommer man in i ett centralt höjdparti, även detta ryggformat och med två ungefär lika stora strandvallar som dubbel krönlänje. Ryggen lämnar där sin nord-sydvästra riktning och svänger mot ostsydost-västsydväst. Sydost om landsvägen vid Larsarve sänker sig terrängen tvärt med en 4-5 m hög brant.

Fortsättningen på det rutmönstrade, grova partiet mot nordost består i centrala del av strandvallsliknande ryggar, varav den högsta ligger 3,5-4,5 m över sänkan intill Ekeskogs. Ryggarna fortsätter sedan mot nordost, och får då den centralt belägna ryggen mest utpräglat formad, och den buktar sig fram och får en brant begränsning mot sydost, medan den endast är mycket flackt sluttande mot nordväst. Ännu längre mot nordost ligger den mot ett berggrundsparti.

Materialet i det rutmönstrade avsnittet, isälvsavlagringen, varierar en del i sammansättning, och framför allt är det halten grövre partiklar som växlar. De smalare stråken, bågarna, verkar ha finare material än de centrala avsnitten i avlagringarna.

Ancylusvallen utgörs av en tämligen bred och utflackad utbildning, som inte är så värst väl framträdande, och

vars material är sand-grus. Väg 147 ligger mestadels på Ancylusvallens krön. Övriga strandbildningar inom området är flacka och byggs framför allt upp av mossand. Nordnordväst om Stentollby, strax söder om Ancylusvallen där, förekommer även inblandning med grus och sten. Bäckar har grävt sig ned i de moiga lagren och nått till begravda torvlagar under dem.

Vegetation. - Tall-granskog överväger det med övervägande öppet landskap försedda området. Ek, hassel mm. finns på den isolerade rutmarkerade avlagringen nordväst om Kisslings.

Bebyggelse och vägar. - En gles utspridd bebyggelse har i första hand följt de större vägarna genom området. Förutom väg 147, som i stort sett följer Ancylusvallen, finns ett vägstråk även i nordväst-sydost. Ett ganska rikt nät av småvägar för allmänt bruk och och dessutom existerar många brukningsvägar.

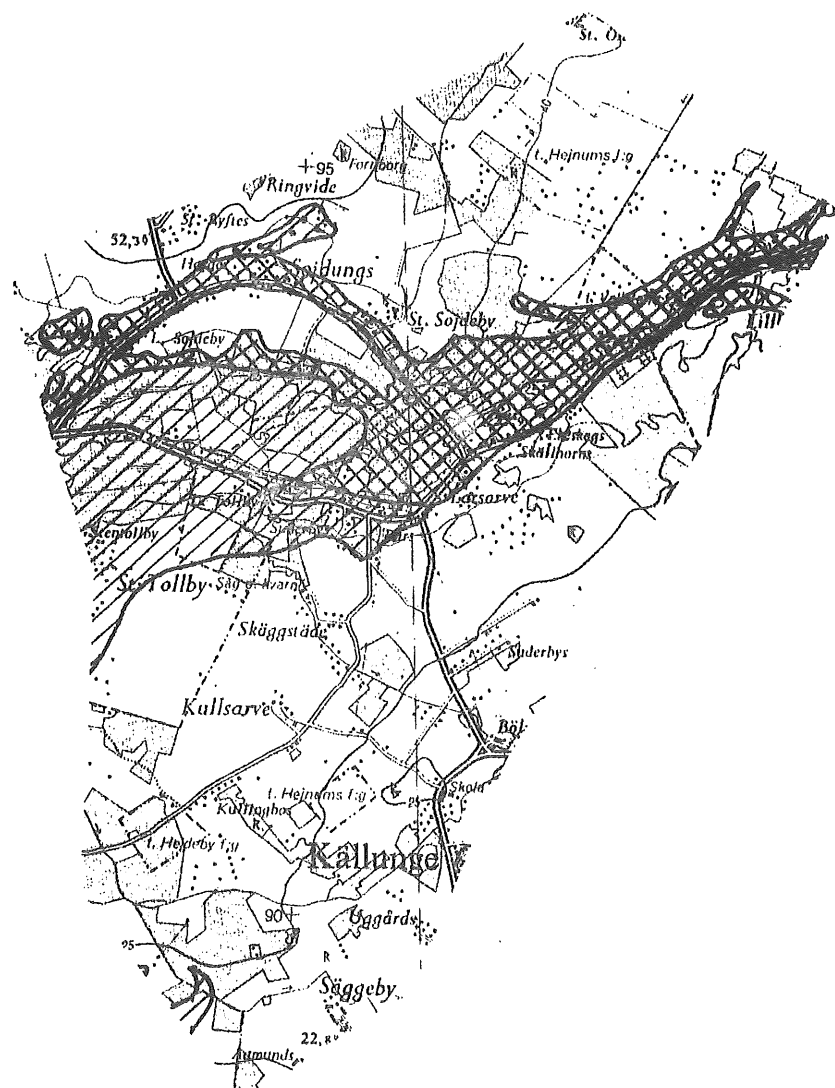
Fornlämningar. - En mycket rik fornbygd ligger inom området. En fornborg finns längst upp i nordväst nära Ringvide. Husgrundsgrupper finns norr om d i Sojdungs, inom Hejnums sockens enklav, sydväst om Skällhorns, vid Kullingbos, vid K i Källunge, söder om ll i Källunge, vid skola nordost om Källunge, samt vid Uggårds. Till detta kommer stensträngar vid Larsarve.

Grusbrytning. - Grusbrytning pågick vid inventeringstillfället vid Larsarve. En mängd smågropar finns i Ancylusvallens hela sträckning. Grustag finns vid Sojdungs, i slingan söder om Sojdungs samt på flera håll inom det breda rutmarkerade partiet.

Klassificering. - Ancylusvallen med närmaste omgivning samt den norra bågen i isälvsaterialet vid Kisslings-Sojdungs klass 2, återstoden klass 3.

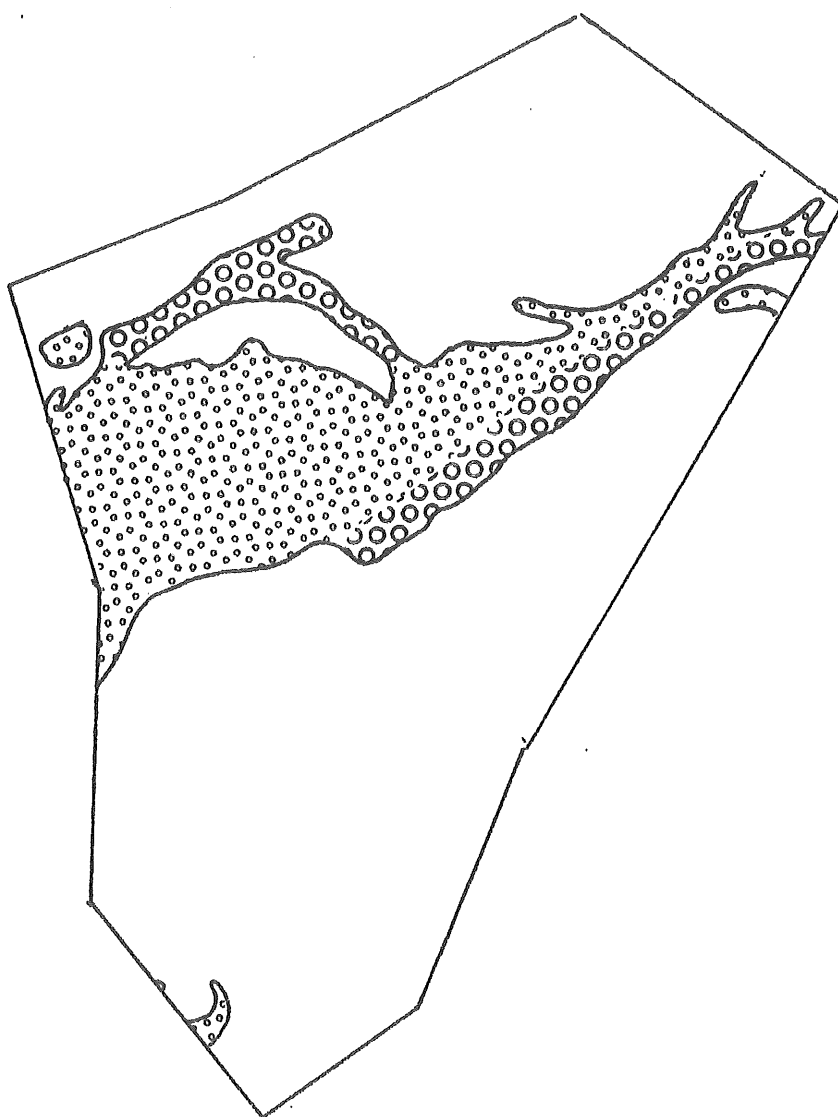
Området kan få viss betydelse för regional grusförsörjning och har ett givet värde för den lokala försörjningen.

48. Sojdnungs

48. Sojdungs

49. GRAUSNE

Områdets omfattning. - Rings-2 km öster om Rings-Hejnum-St. Östryftes-Ringvide-Lokrume-0,5 km söder om L.Hammars-1 km västsydväst om Träskvälder-Rings.

Beskrivning. - Huvudintrycket av området är att det är flackt. En del låga kullar förekommer emellertid jämte några ganska påtagliga sluttningar, till exempel ned mot den sänka som från Tingstäde träsk löper ned förbi Hejnum. Inom området förekommer en del strandavlagringar som är svåra att utan mera ingående undersökningar bekräfta eller beskriva. De saknar nämligen karakteriserande ytformer. På ett par av avlagringarna kan dock låga strandvallar studeras, men de är mycket dåligt utbildade och inte uthålliga och man måste ibland ha god fantasi för att följa dem i terrängen. Materialet i de inventerade avlagringarna är dels sand-mo, dels sand-sten. Några sammanhängande förekomster har inte kunnat upptäckas.

Nordväst om Hejnums kyrka finns en moränvall enligt kartan. Även den är svår att få grepp om. Körvägen från Norrbys till Hejnum passerar över ett parti med undulerande yta, som bland annat beror på existensen av två breda ryggformer. Det är tänkbart att dessa former hör samman med moränvallen.

Vegetation. - Den alldeles övervägande delen av området är skogklädd med en tall-gran-skog, ofta i öppen facies med inslag av rönn, brakved, örnbräken mm.

Bebyggelse och vägar. - En gles bebyggelse är knuten till de öppna områdena och till vägen Lokrume-Hejnum.

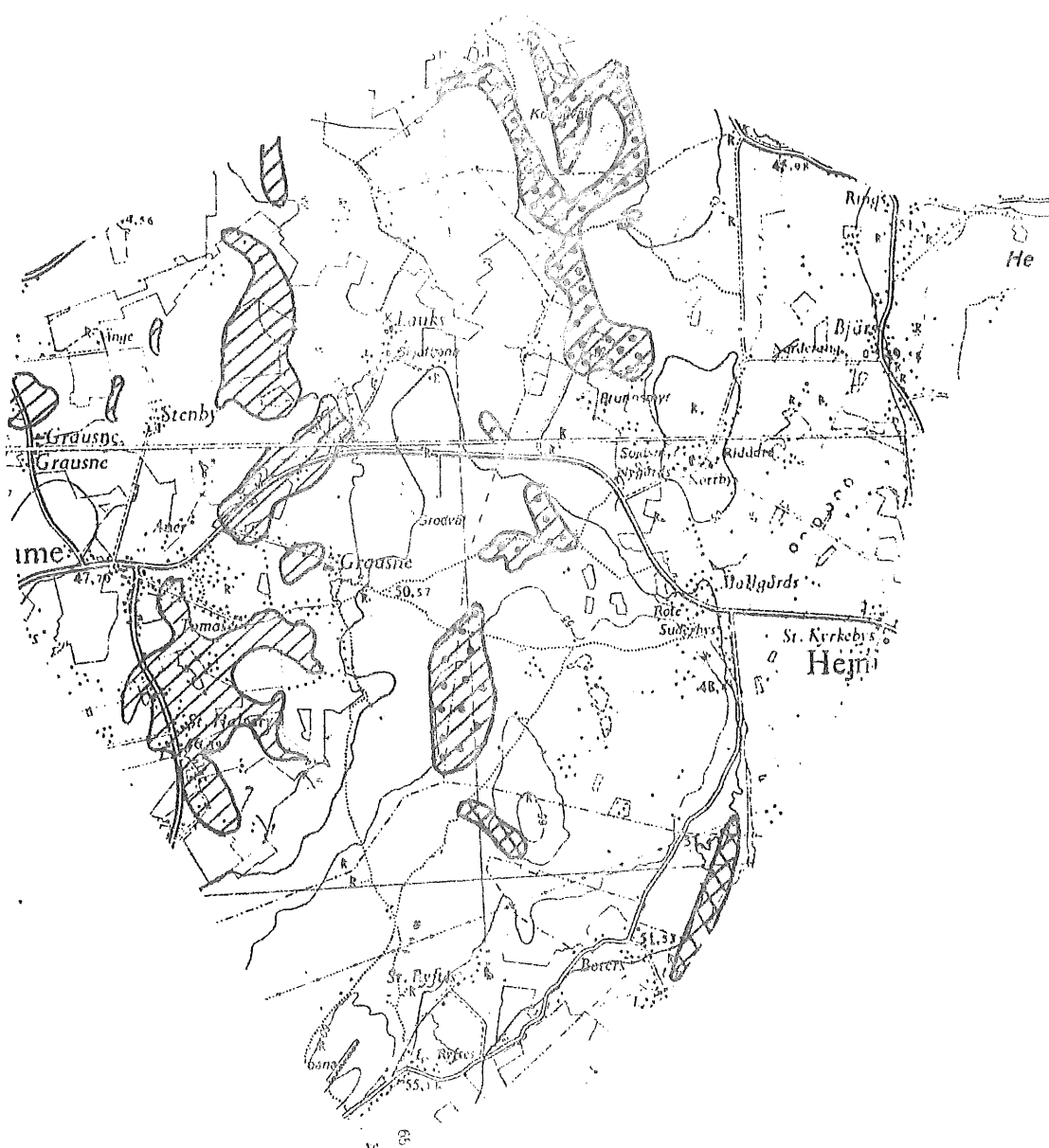
Fornlämningar. - Är den nuvarande bebyggelsen gles, har det tydligen funnits en tätare i äldre tid. Området är rikt på fornlämningar, dock i övervägande grad gravar. Husgrunder påträffas norr om Lauks nära områdeskanten (2 grupper), väster om Änge, söder om Rings, väster om Soidsmyr samt öster om St. Ryftas. Den största ansamlingen gravar ligger i anslutning till den nu odlade bygden och har gärna placering nära de nuvarande gårdarna.

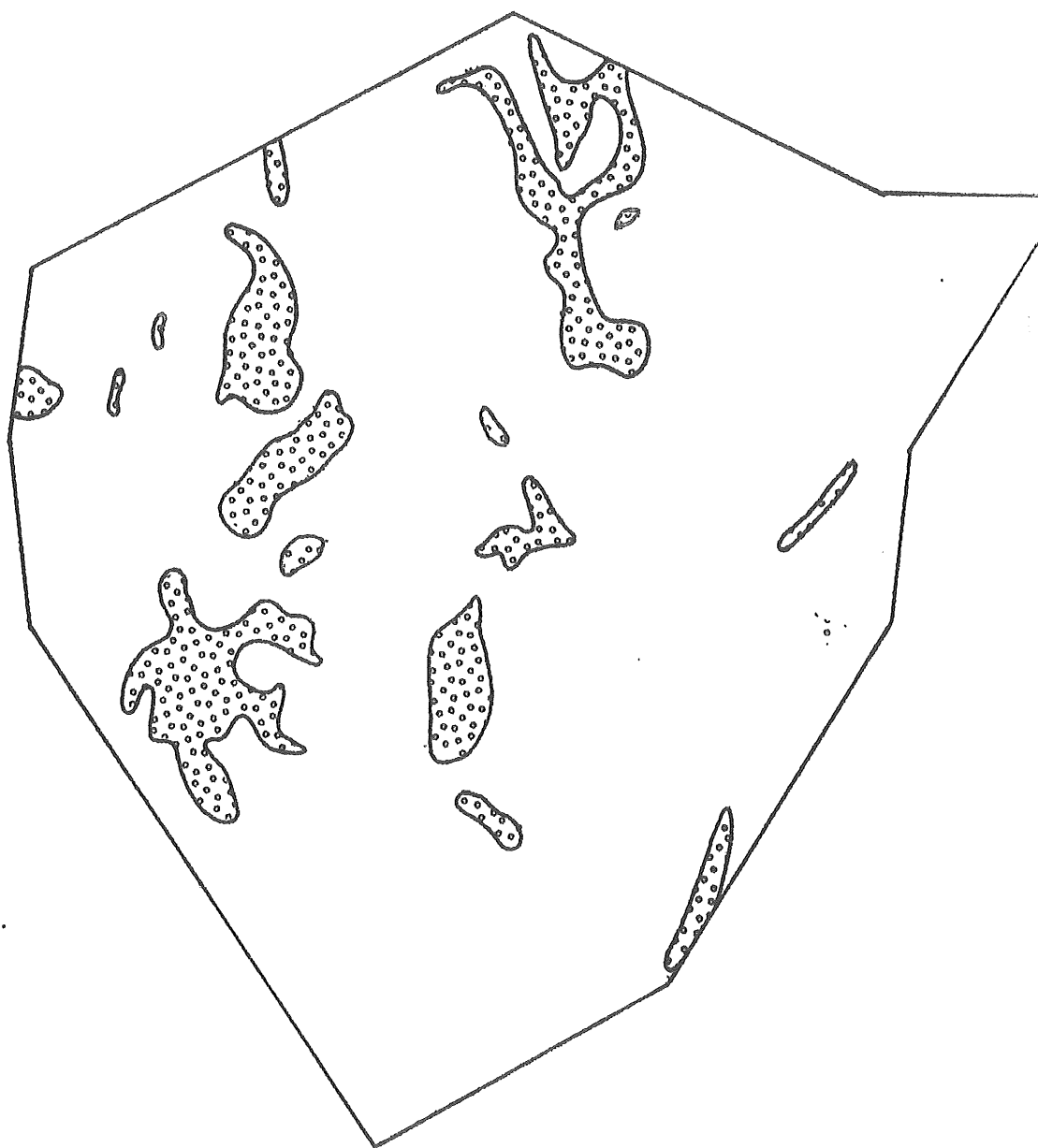
Grusbrytning. - Ingen täktverksamhet förekom inom området vid inventeringstillfället. Några små, igen-vuxna gropar finns intill vägen till Grausne.

Klassificering. - Hela området klass 3.

Området har ingen betydelse vare sig för lokal eller regional grusförsörjning.

49. Grausne

49. *Grausne*

50. KALLGATE

Områdets omfattning. - Gane-Bjärs-Bäl-St Östryftes-Hejnum-Orgvätar- 1 km nordost om Orgvätar-3 km öster om Orgvätar-Gane.

Beskrivning. - Den mest karakteristiska delen av området är utan tvivel Hejnum hållar-delen. I det södra partiet når Hejnum hållar över 70-metersnivån och har en mot öster vettande hög klint som är mycket vackert utbildad. Ostnordost om Hejnum ersätts den jämna och förhållandevis regelbundna klinten av ett nätverk av raviner av varierande storlek och djup. Ravinerna finns utefter en sträcka som är omkring 2 km lång, och de största har en utsträckning av 300-400 meter och ett djup av 7-8 m. Enligt beskrivningen till det geologiska kartbladet Slite skulle dessa raviner vara isälvsdalar. Isälvsdalarna vid Stenkumla kyrka har gruslager, kanske isälvsmaterial i sina bottenar, men i ingen av de nu beskrivna ravinerna har grusiga avlagringar av likartad typ kunnat påträffas, låt vara att inte samtliga raviner har undersökts i detalj. I stället utgöres bottenarna av kal håll och en del block. Efter ett par kilometers uppehåll återkommer liknande raviner på höjddpartiet på File hajdar. Uppe på platån på Hejnum hållar finns ytor med alvarmark.

Intill klinten och utanför isälvsdalarna ligger en stor och sammanhängande avlagring med grovt material, möjligen isälvsgrus. Den har sin fortsättning i formationerna på område 48, sydväst om Fäl. Avlagringen upphör i södra delen på File hajdar (område 63), i varje fall enligt den geologiska kartan, och övergår där till att vara strandavlagring med finare materialinnehåll.

I likhet med förhållandena längre ned mot sydväst har den här bildningen en betydligt mera markerad begränsning mot öster, medan begränsningen mot väster är mindre markerad eller utgörs av en klint eller annan berggrundsform. Vid Ösarve och närmast nordost därom är avlagringen uppdelad genom ett par mellanliggande sänkor som har mycket litet eller inget material alls på botten. I den ena sänkan finns det en myrbildning med ett betydande inslag av block i ytan, och västerut har avlagringen formen av en strandvall, en mycket välformad sådan, som emellertid upphör innan kontakt med den östra avlagringsarmen nåtts. Öster om strandvallen kommer så ytterligare en sänka varpå följer en välmarkerad brant upp mot den del av formationen som stigen löper på. På en del håll uppvisar ryggen låga strandvallsliknande bildningar i ytan. Ännu längre mot väster finns mindre och lägre ryggar.

Just väster om Kallgate har hela komplexet blivit smalare, men även där är den översiktliga morfologin densamma med en brant östsida. I det nordligaste avsnittet har avlagringen delats in i två mer eller mindre parallella armar som åtskiljs av en 2-2,5 m djup sänka. Bitvis är de parallella vallarna flera än två.

I gränsen mellan de båda topografiska kartbladen över området (linjen som löper i öst-västlig riktning norr om namnet Hejnum hållar) är avlagringens bredd cirka 100 meter och höjd omkring 3,5 m. I ytan har flera vallar utbildats vid sidan av varandra varav de båda på ytterkanterna är de största. Den västra har en höjd av 2,5-3 m. Väster om huvudformationen finns ytterligare några mindre vallar, 15-20 m breda och avskilda från den stora avlagringen genom en smal myr-

sänka. De löper samman med den stora avlagringen före stigen mot röväta. Vid denna stig har avlagringen en bredd av 150-170 m, men den västra gränsen är ganska osäker i detta avsnitt, och avlagringen skulle kunna vara ännu bredare. Avlagringens höjd mätt från öster är omkring 3,5 m.

Längre mot norr blir avlagringen mera diffus i sina begränsningar. Den fortsätter först som två breda vallar, bitvis åtskilda av en sänka som verkar vara fri från grövre material. Den västra vallen är 15-20 meter bred och 1 m mäktig medan den östra är högre, 3,5 m. Ännu längre mot norr sker ytterligare en utflackning av den högsta ryggen och framför allt vid myr bildningen på avlagringen söder om körvägskorset söder om Orgväta är formerna mycket diffusa och slutningen mot öster flack. Väster om vägskorset har avlagringen en 3,5 m hög begränsning.

Längre mot öster följer så en ny vallbildning, 30-40 m bred, och 2,5 m hög. Mot Orgväta har avlagringen en oregelbunden gräns som har en höjd av ungefär 1,5 m. Öster om väten finns en del strandvallsbildningar. Vid den nordöstra delen av Orgväta är avlagringen uppdelad i ett par breda ryggar, vilka mot den genomskärande bäcken löper samman i en rygg som är 25-30 meter bred och 2-2,5 m hög. På norra sidan av Orgväta, och även norr om bäcken från väten, löper en östvästlig rygg med en största höjd av ca 2,5 m mätt från bäcken. På ryggens norra sida ligger en oftast vattenfylld sänka, från vilken en bäck avrinner, som skär igenom avlagringen. Öster därom löper vägen fram uppe på ryggen som i söder begränsas av en 3,5 m hög slänt. Norr om vägen höjer sig en mjukt rundad vall på avlagringens högsta del.

Öster om den stora avlagringen löper Ancyclusvallen som en smal tråd på kartan och ännu längre bort kommer en ny sådan tråd, Littorinavallen. Ancyclusvallen är den sydligaste delen utbildad som en avsats i terrängen, men får vid Gute en tydlig ryggform och blir 1,5-2 m hög och 15-20 m bred. Efter korsningen med väg 147 planas den ut men den tilltar mot nordost igen såväl i höjd som bredd. Vid Kallgate är avståndet till den stora avlagringen ungefär 75 m. Vid Rövätar får Ancyclusvallen en bredd som når upp till 50 m och den ligger maximalt 4-5 m över myren i öster. Ancyclusvallens normala höjd från öster är omkring 3,5 m. Den har till övervägande delen en assymetrisk profil, och höjden mätt från väster är vanligen mindre än om den mäts från öster, samtidigt som den västra sidan regelmässigt är mera utflackad.

Söder om Rövätar är Ancyclusvallen avbruten av en sänka som sannolikt har bildats genom erosion av rinnande vatten. Norr om där bäcken från Orgvätar skär igenom vallen flackas den ut och blir bredare.

De som strandavlagringar inlagda avlagringarna närmast öster om huvudformationen består också av klart utbildade ryggar eller vallar, 2-3 m höga och tydligt begränsade åt båda sidorna. Väster om Rövätar har strandavlagringen sin högsta del längst i väster med en från väster sedd 1-1,5 m hög och 15-20 m bred rygg. Öster om denna förekommer dessutom strandvallslika bildningar. Den sammanlagda bredden torde uppgå till 50 å 100 m, där stigen korsar avlagringen sydost om Orgvätar är bredden ca 125 m. Öster om Orgvätar löper denna avlagring ihop med den utbredda strandavlagringen, som utgör en direkt fortsättning på huvudavlagringens grova del. Före sammanlöpandet är bredden omkring 75 m och höjden 1,5-2 m.

Norr om vägen finns på strandavlagringen en cirka 3 m hög slänt som avslutas med en vallartad bildning. Ytterligare norr därom sänker sig terrängen och några egentliga strandvallar finns ej. Mot öster är körvägen omgiven av strandvallar på ömse sidor, och där stigen från Ancyclusvallen i söder når vägen finns myrbildningar i smala sänkor på båda sidorna om den. Dessa sänkor splittrar upp avlagringarna i smala ryggar. Sammanlagt torde bildningen ha en bredd av omkring 100 m. Där körvägen lämnar formationen i öster löper den ned utefter en ganska brant slänt (ca 2 m hög).

Littorinavallen på ömse sidor av vägen till Grane är en 1-2 meter hög och 15-25 m bred vall och ungefär likartat utseende har den även norr och söder om väg 147.

Återstående avlagringar på inom området utgörs av låga otydliga strandvallar intill landsvägen, medan den återstående avlagringen i centrala delen består av kraftiga ryggbildningar.

Materialet i samtliga avlagringar utgörs av varierande mängder av de grova fraktionerna från sand till sten.

Hejnum hällar är tillsammans med File Hajdar en enhet och utgör ett mäktigt exempel på en märklig naturtyp som inte finns på något annat håll i vårt land. Isälvsdalarna, sedimenten och kärren samt topografin spelar alla in i den fascinerande helheten.

Väster om Rövätar bryter en samling kalkkällor fram ur avlagringen. Mellan denna och strandavlagringen österut finns en vattenfylld sänka, och från denna

rinner det sannolika grundvattnet ut i Rövätar.

Vegetation. - Tall-granskog, enbuskar, ask, björk, brakved, örnbräken, ljung samt stora mängder idegran i fridlysta bestånd.

Bebyggelse och vägar. - En mycket liten del av området är odlat och bebyggelsen knyter sig i främsta rummet till detta avsnitt. I sin sydvästra del berörs området av vägen 147. Mindre, mest stigartade vägar förekommer inom området.

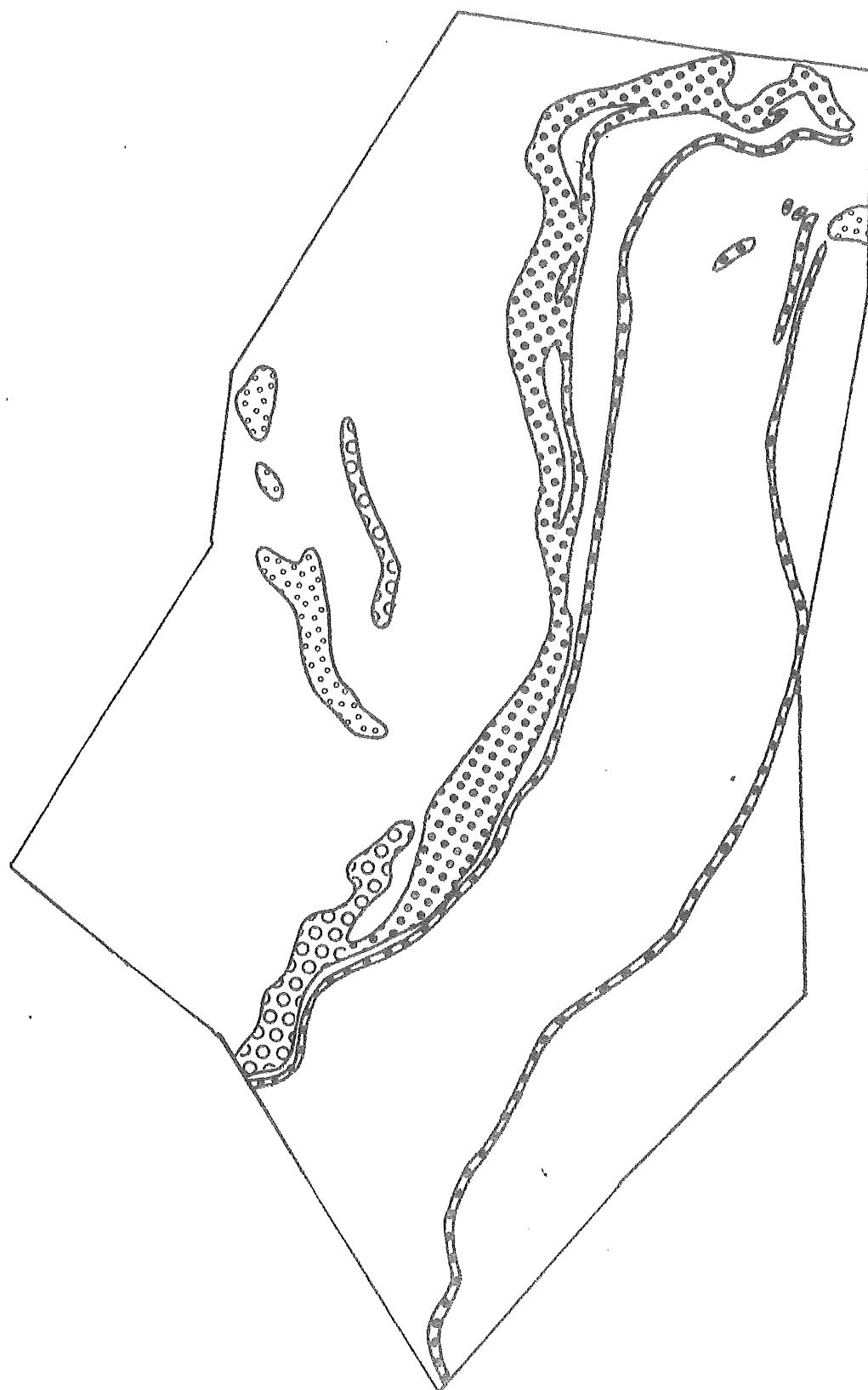
Fornlämningar. - Man skulle vänta sig att ett blad av Kallgates typ skulle ha ganska beskedliga mängder fornlämningar, särskilt inom de mera impedimentartade delarna. Det visar sig i stället att området är mycket fornlämningsrikt, och det förekommer till exempel inte mindre än 17 samlingar av husgrunder inom det: nordost och sydost om Graute, norr och nordost om Uppuse, östnordost om Uppuse, söder om Nystugu, väster, norr och söder om Sudergårde, väster och sydost om Djauvät, fem grupper i området söder och väster Bläckvätarna, en grupp i Hejnum Kallgate. Därtill kommer ett antal gravfält och så en hel del spridda gravar.

Grusbrytning. - Stora täkter finns vid Bäls kyrka samt i flera täkter 2 km nordost om Bäl. Djupet på dessa täkter ligger på ungefär 3 m. Täkter av mindre format finns i avlagringen östnordost om Hejnums kyrka, 350 m söder om R i Rövätar, 0,5 km söder om g i Orgvätar samt i Littorinavallen väster om Gane.

Klassificering.- Strandavlagringarna öster och sydost om Hejnum klass 3. Av huvudavlagringen placeras den sydligaste delen i klass 2 fram till Gute. Den västra utlöparen klass 2. Avlagringen öster om d i hembygdsgård klass 2. I övrigt klass 1.

Bladet bör inte få någon betydelse för någon grusförsörjning.

50. *Kallgate*

51. VALLSTENA

Områdets omfattning. - Bäl-Bjärs-Spännarve-Båtare-Dränklunde-Kvännväten-Säggeby-Suderby-Bäl.

Beskrivning. - Berggrundens egna former innefattar en del uppstickande partier med revkalk, som ger området en oregelbunden morfologi. De lösa avlagringarna ansluter sig till berggrundsformerna och beror i stor utsträckning av dessa till såväl läge i landskapet som detaljutbildning.

Från Bjärs i norr löper ett stråk som markerats som isälvsmaterial på den geologiska kartan först mot söder över Allkvie och förbi Vallstena kyrka och sedan mot sydost förbi Hågvalds, Grinds och ned till Medebys. Den västliga begränsningen av stråket är väl markerad, särskilt från Vallstena och söderut. Sydost om Grinds uppträder även en östlig begränsning av avlagringen, men formerna är ganska måttligt markerade i terrängen. Norr om Vallstena flackar den västra begränsningen ut men återkommer på nytt i markerad form vid Bjärs i avlagringens norra delar. Materialet varierar mellan mo (övervägande) och sten.

Strandavlagringar ansluter enligt geologiska kartan till huvudformationen, och i de närmaste delarna skall materialet vara förhållandevis grovt. I tillgängliga skärningar exempelvis i diken bekräftas dessa iakttagelser.

Strandavlagringarnas roll inom området är väsentligt större än vad den geologiska kartbilden visar, och det antagna isälvsstråket är till största delen istället avlagrat i strandzonerna. Detta hindrar naturligtvis inte att materialet ursprungligen skulle kunna härröra från isälvsformationer.

Avlagringarnas djup varierar men når i de centrala partierna åtminstone till fyra meter under ytan. Just med tanke på den omtalade oregelbundna berggrundsytan kan man anta att stora variationer i mäktigheterna förekommer. Vid Uppgårde gjordes en kvalitetskontroll och blockräkningen gav 82 % kalksten, 9 % sandsten och 9 % urbergsmaterial.

Huvudavlagringen ligger mellan Ancyclus- och Littorinagränserna. Littorinavallen är inte särskilt väl utbildad. Den är bäst markerad i en båge från d i Uppgårde till Slumre. Längre mot norr är den osammanhängande som korta vallstumpar.

Vegetation. - I de skoglevuxna partierna förekommer mest tall-granskog. Ängen finns också inom området med för dem typisk ädellövskogsvegetation, till exempel i den bekanta Alvena Lindaränge.

Bebyggelse och vägar. - Merparten av området är uppodlad. De skogklädda partierna återfinns framför allt i de östra delarna. Bebyggelsen är tämligen gles och är framför allt knuten till landsvägen förbi Vallstena. I anslutning till huvudavlagringen förekommer ett ganska rikt nät mindre vägar och brukningsvägar. I övrigt är området mindre vägrikt än genomsnittligt på Gotland.

Fornlämningar. - Bortsett från en husgrundsgrupp i norra områdessnibben och ett gravfält nordväst om Allkvie är huvuddelen av området tämligen fattigt på fornlämningar. Ett undantag är trakten öster om Vallstena, upp till Alvena och ned över Slumre till Uppgårde, där fornlämningsstätheten är enorm. Bland annat förekommer fem husgrundsgrupper. Väster om Spännarve finns dessutom ett stensträngssystem.

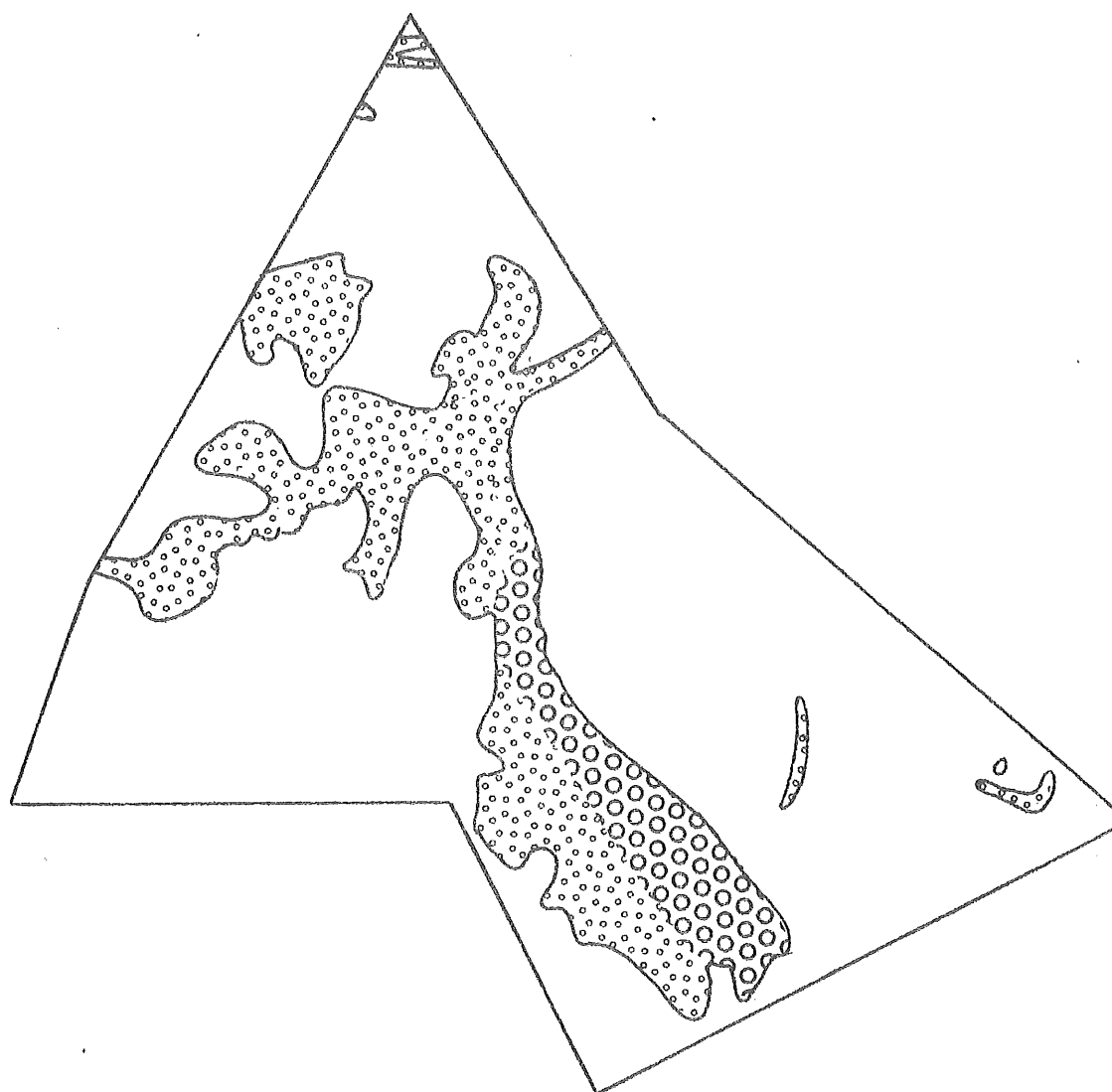
Grusbrytning. - Särskilt utefter sträckan Vallstena - Medebys förekommer stora grustäkter, och den gamla exercisheden på Vallstenarum är i stort sett utplånad.

Klassificering. - Avlagringen väster om vägen från Grinds mot sydost förs till klass 3. Den ännu ganska hyggligt bevarade delen öster om vägen klass 2. Mot nordväst får denna skyddsklass fortsätta i varje fall till L. Gudings. Återstående delar av området klass 3.

Området har fortfarande en roll att spela i den regionala grusförsörjningen.

51. Vallstena

52. HÖRSNE

Områdets omfattning. - Säggeby-Kvännvåten-Dränklunde-Timans-1,5 km nordost om Ganthem-Näsungs-Andersbåtels-Säggenby.

Beskrivning. - Till största delen är området utan morfologiska särdrag. Geologiskt intressant är dock förekomsten av de båda stora (nu dikade) myrkomplexen Lina myr och Tallmyr. Mellan myrarna finner man de mest framträdande geologiska bildningarna, nämligen dels en liten klintartad formation, Baraberget, dels en brant utmed Lina myrs sydvästra begränsning (förbi Dibjärs och Nybjärs mot söder och sydväst), som även den delvis är utformad med en klint.

I anslutning till den sistnämnda klinten ligger en tämligen uthållig och bitvis relativt mäktig strandavlagring, som mot Rasnar har flack överyta och måttligt markerad sluttning mot myren i väster. I sina norra delar får avlagringen mera tydlig vallform, och nordväst om Rasnar blir vällen välutbildad med sitt vackraste avsnitt sydsydost om St. Mörby. Intill vägen mot St. Mörby är mäktigheten åtminstone 5 m. Längre mot nordost flackas vällen på nytt ut till ett strandavlagringsfält, där Littorinavallen avsnittsvis har blivit utbildad. Avlagringen fortsätter sedan mot nordost som ett smalt band längs Lina myrs västra strand men är illa markerad i landskapet på många håll och delvis mycket svår att följa. Där man finner den i detta avsnitt utgörs den av finkorniga jordarter, företrädesvis av sand och mo.

Intill och norr om Baraberget har en del strandmaterial samlats och inslaget av grova partiklar är påfallan-

de i ytan. Grovt material finns även i en ryggformad bildning alldeles intill områdets västra begränsning på kartan motsvarad av den isolerade höjdkurvan sydost om Kvie. Ryggen ligger både norr och söder om höjdkurvan i söder ända till 100 meter söder om stigvinkeln och mot norr ännu längre. Mäktigheter på minst 3 meter har uppmätts i denna rygg.

I strandvallskomplexet vid Rasnar är kalkstensandelen i materialet mycket hög, över 90 %, I ett grustag sydost om Kvie ligger kalkstensandelen på drygt 60% och urbergsmaterialet på 14%.

Vegetation. - Inom de skogklädda partierna dominerar tall-granskog, men det finns ställvis betydande inslag av lövträd. I några avsnitt är snårigheten påfallande med brakved, getapel, slån och hagtorn som ingående element.

Bebyggelse och vägar. - Genom de nu odlade myrarna har området fått karaktär av jordbruksområde. Ändå ligger kanske hälften av arealen ännu utanför åkermark. Bebyggelsen är gles och är dels belägen på strandvallskomplexet längs Lina myr eller i anslutning till detta, dels vid Bara ödekyrka samt dessutom längs Tallmyrs östra begränsning.

Vägen Dalhem-Vallstena passerar genom ormådet som dess viktigaste led. Därutöver finns mindre vägar samt brukningsvägar för jord- och skogsbruk, delvis i riklig mängd.

Fornlämningar. - Fornlämningarna grupperar sig omkring den befintliga bebyggelsen. Man kan urskilja tre särskilda avsnitt, varav ett omkring den beskrivna vall-

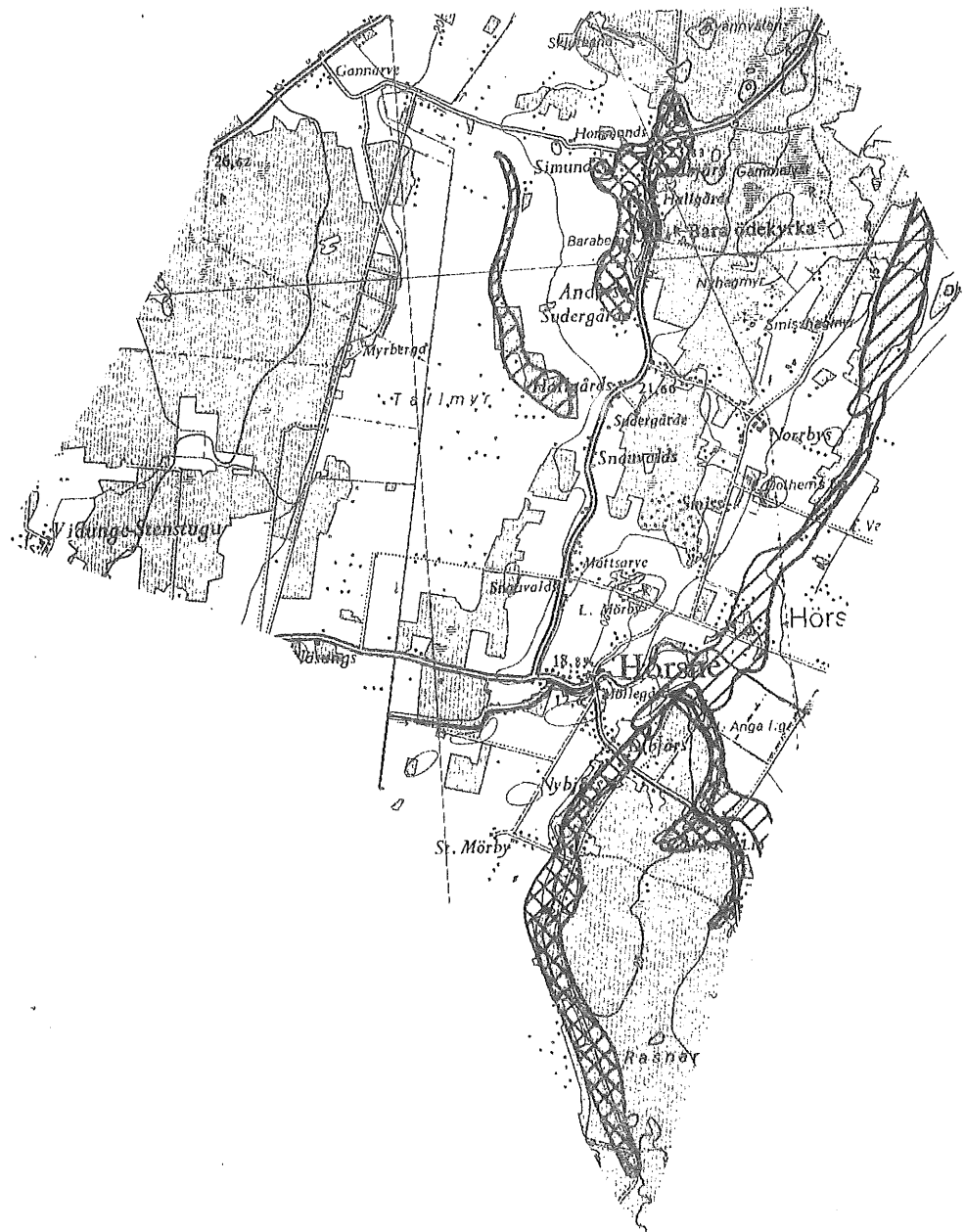
bildningen sydost om Kvie, ett omkring Bara ödekyrka samt ett längs Tallmyrs sydöstra strand. I Kvieområdet finns två husgrundsgrupper, tre stycken sådana samt dessutom två stensträngssystem finns i Bara-avsnittet och nordost och öster om Hörsne finns två husgrundsgrupper. Större gravfält finns inom samtliga brytvärda grusformationer.

Grusbrytning. - En stor nedlagd täkt finns nordväst om Rasnar och ytterligare en intill vägen mot St.Mörby. Nordost om Dibjärs finns gamla igenvästa grunda gropar, som användes för tippning av avfall vid själva inventeringstillfället. Gamla grunda gropar finns också vid Timans. I avlagringen sydost om Kvie finns ett par täkter, varav en nått betydande dimensioner.

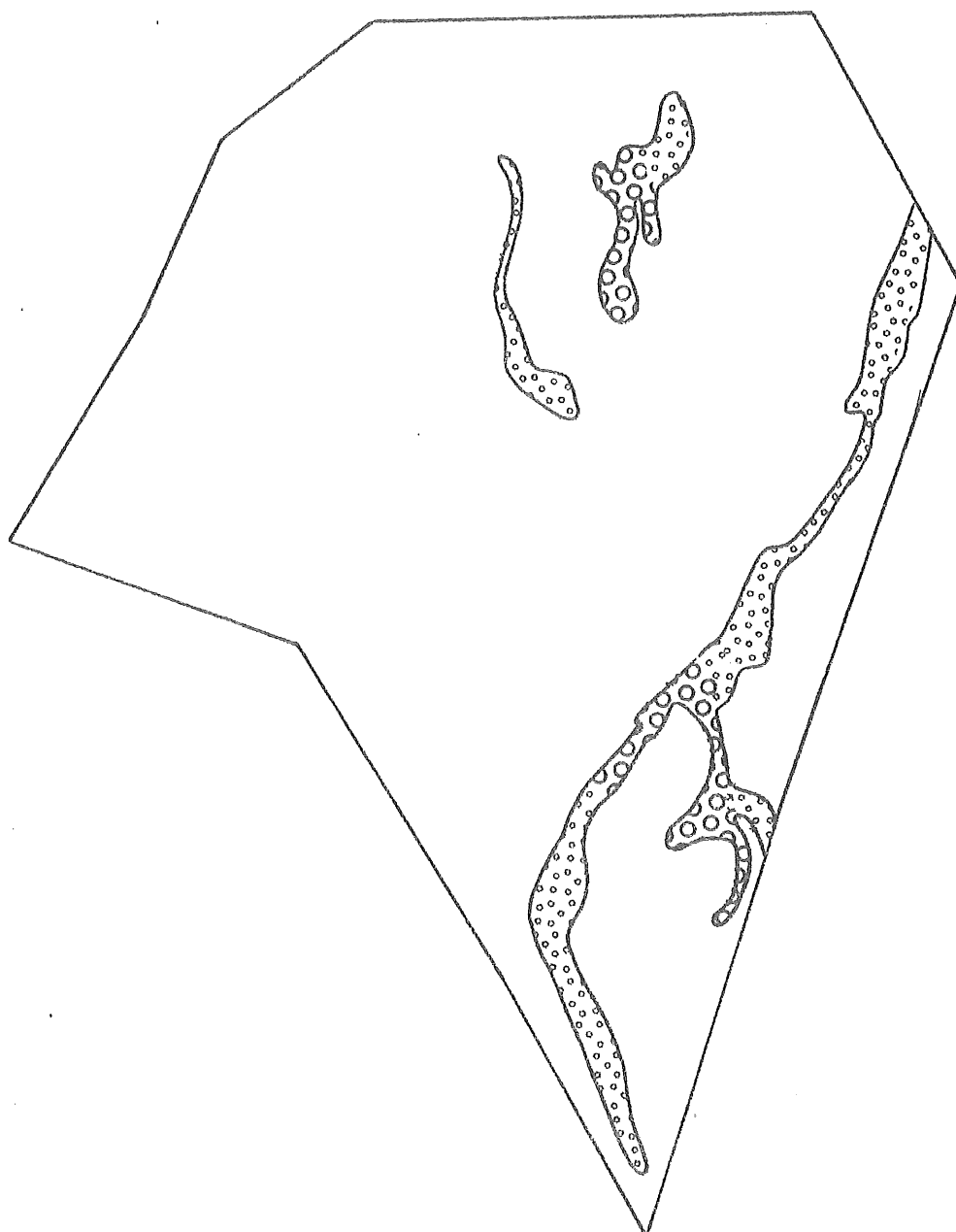
Klassificering. - Avlagringen vid Rasnar upp emot Nybjärs klass 3. Från Nybjärs och mot nordost, vidare längs klinten där och sedan mot söder till Timans klass 2. För de fortsatta avlagringarna längs Lina myr klass 3, för avlagringarna omkring Baraberget klass 2. Avlagringen sydost om Kvie klass 3.

Området har fortfarande en roll att spela i den regionala grusförsörjningen.

52. Hörsne

52. Hörsne

53. NORRLANDA

Områdets omfattning. - 0,5 km nordväst om Butrajvs-Aurungs-Anga-2 km söder om Anga-Suderbys-2 km sydsydväst om Tomase-Tomase-Ekebys-1,5 km nordost om Gant-hems k:a-0,5 km nordväst om Butrajvs.

Beskrivning. - I likhet med angränsande områden västerut är även detta område flackt och endast mindre nivåskillnader förekommer. Detta gäller för såväl berggrundsmorfologin som för de lösa avlagringarnas ytformer.

Sydväst om Burs i områdets norra delar ligger en kombinerad strand- och isälvsavlagring enligt den geologiska kartan. Den är föga markerad i terrängen i den sydvästligaste delen, verkar snarast vara en låg strandvall om 1 à 1,5 m höjd, och 10 m bredd, men den tilltar i både horisontell ledd och i mäktighet mot nordost och når vid skjutbanan en höjd av ungefär fem meter. Den behåller sedan den utformningen till stället där två grustag markerats på kartan. Ungefär från där går den ligger mitt på avlagringarna, plattas överytan åter ut och får i den norra delen en strandvallsliknande rygg, som avtar i storlek ju längre mot ostnordost man kommer. Den finns kvar så pass långt som vid tvärvägen mot Burs. I övrigt är avlagringen utan markerade avgränsningar. Materialet består - där det kunnat kontrolleras - av sand upp till sten med en övervikt för grövre storlekar. Grovt material har också kunnat iakttagas i anslutning till vägen mot Burs och i Munkebosdelen, men jorrdjupet är emellertid inte särskilt stort, kanske inte mer än en meter. Liknande djupförhållanden gäller för angränsande finkorniga avlagringar, där emellertid varierande utbildning av underlaget kan ha medfört att större jorrdjup existerar ställvis.

Littorinavallen har utbildats i anslutning till avlagringen och når in till den från norr vid Butrajvs och fortsätter mot sydväst från Munkebos till Lajpstäde. Den har en måttlig utbildning, 10-15 meter bred, och är någon meter mäktig.

De som isälvsavlagring angivna isolerade bildningarna nordväst om Norrlanda innehåller grovt material och framträder som låga kullar i landskapet. Sydväst om Norrlanda ligger en svärm moränvallar enligt den geologiska kartan. Vallformen är inte alltid så uppenbar. I beskrivningen till geologiska bladet Katthammarsvik nämner man att avståndet mellan vallarna i medeltal uppgår till 38 meter, och man tolkar dem som årsmoräner. De är rikligt blockiga i ytan. En uthållig moränvall har karterats in i sydvästlig-nordöstlig riktning vid Anga, och en del av denna vall faller inom området. Den delen är låg och utflackad i ytan, men den blir mera välvd mot nordost och har en blockrand längs krönet. I avsaknad av ordentliga skärningar måste man sätta ett frågetecken för vallens natur.

I anslutning till Anga-vallen förekommer en del mindre sandiga och moiga strandvallar utan särskilt imponerande dimensioner.

I områdets sydvästra delar förekommer ytterligare avlagringar som möjligen kan ha en kärna av isälvsmaterial. De har utbildats med ryggform eller upptas av 20-30 m breda och ett par m höga vallbildningar eller också av mindre och många vallar. Norr om Gardese går Ancylusvallen ut i en slinga mot nordost. Den är där 1 till 2 m hög och 15-30 m bred. På huvudavlagringens östra sida finns flera vallar utbildade. Ancylusvallens sträckning mot sydost utgörs av en låg bildning,

på vilken vägen har anlagts. Från vallen löper uddar eller sporrar ut, och mellan dem har små myrar uppstått.

Kvalitetsmässigt domineras gruset av kalksten och endast små andelar urbergsmaterial förekommer.

Vegetation. - Tall-granskog med starka inslag av enbuskar dominerar.

Bebyggelse och vägar. - Området är skogklätt till sin övervägande del med odlade bygder omkring Norrlanda, Munkebos-Burs samt i sydost mot Anga. Till dessa områden har också den mesta bebyggelsen samlats. Bebyggelsen måste betecknas som gles. De viktigaste vägarna finns i öster och sydväst och har förlagts till de naturliga stråk som Ancylus- och Littorinavallarna utgör. Vägarnas läge kan betecknas som mycket ursprungligt, och det finns anledning att särskilt värna om en del av dem och försöka förhindra vägrätningar, ombyggnader och beläggningar. Se nedan under skyddsklassificering. Förutom de allmänna vägarna förekommer mindre bygdevägar och bruksvägar men i ett betydligt glesare nät än vad som är vanligt i övrigt på ön.

Fornlämningar. - Fornlämningarna grupperar sig i stort sett kring de bygder som förfarande är i hävd. Dessutom finns husgrunder väster om St. Bringes. Andra husgrundsgrupper finns sydväst om Björke, öster om Munkebos samt i Båticks-Suderbysområdet, det vill säga Anga-bygden (5 st). Ett stensträngskomplex finns nordost om Bro vid Norrlanda. Gravfälten fördelar sig på motsvarande sätt men med en koncentration väster och

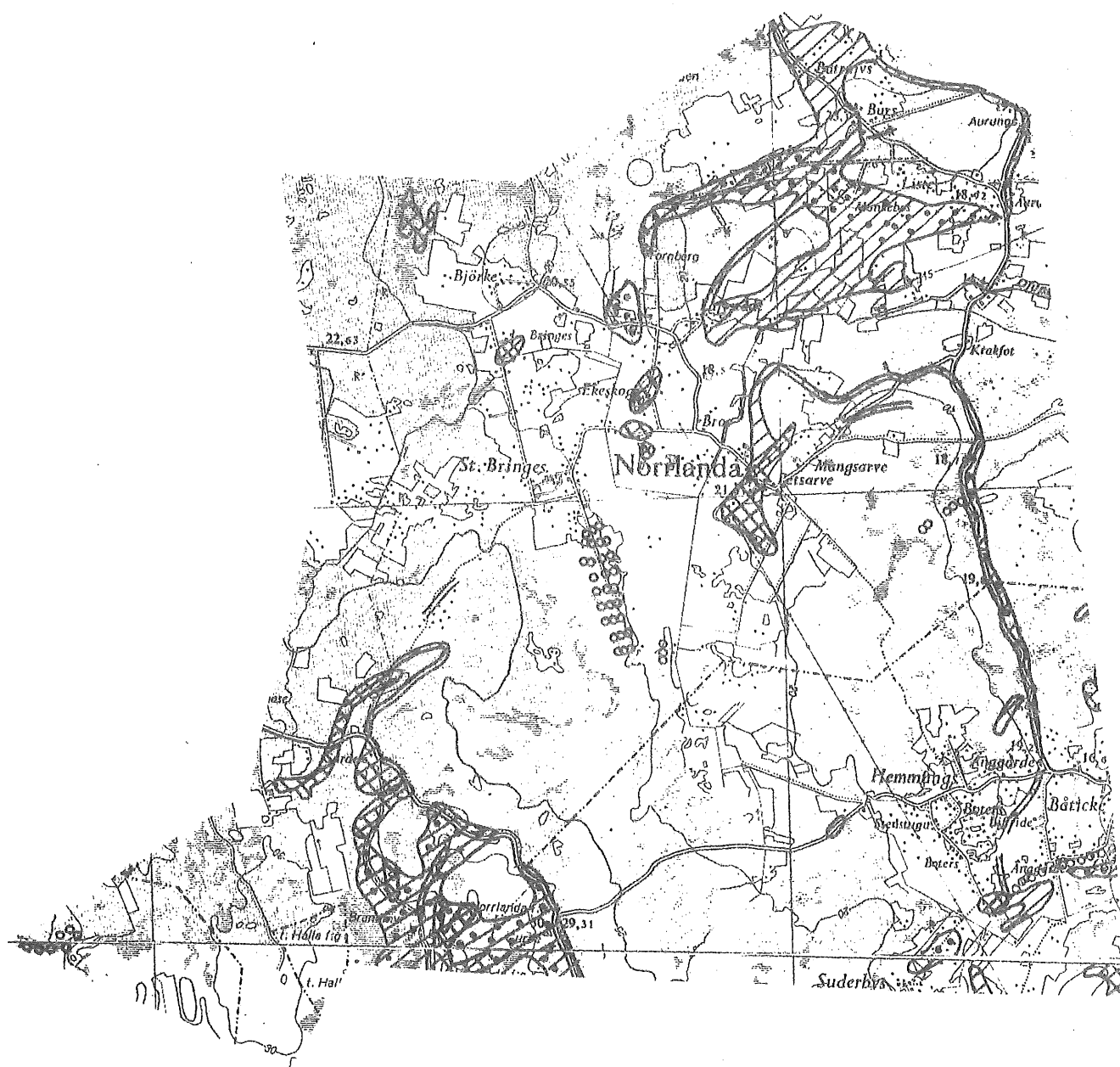
sydväst om Björke. Enstaka gravar ligger i anslutning till grusavlagringarna, men inga stora gravfält har registrerats i sådant läge.

Grusbrytning. - Ett par stora grustag finns sydväst om Burs och har drivits ända ned till 5 m i materialet. Andra täkter finns vid och väster om Gardese samt i Ancyclusvallen sydost om Gardese. På flera håll finns dessutom mindre gropar.

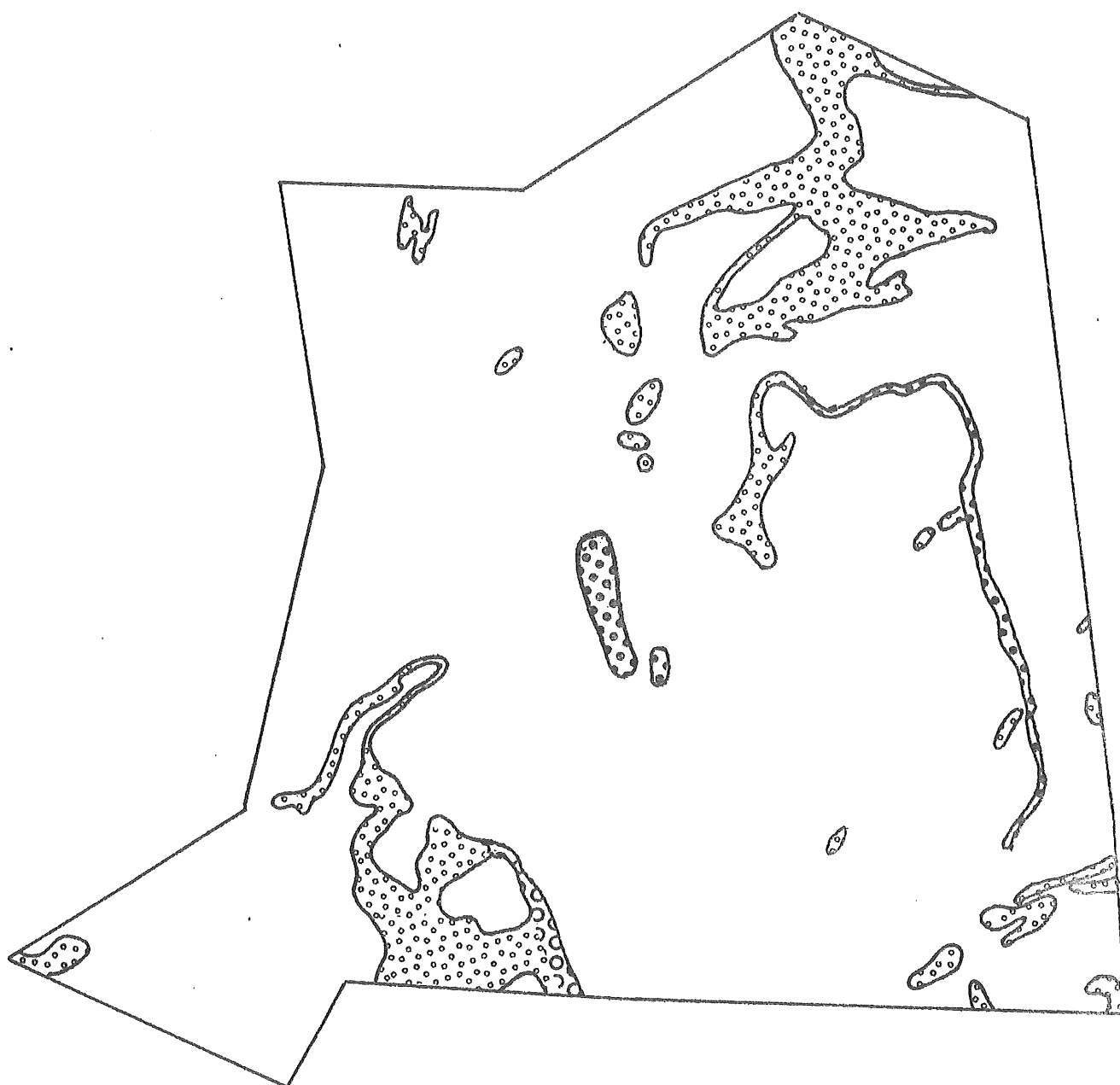
Klassificering. - Littorinavallen från Krakfot till Änggårde för jag till klass 1. Dels är vallen där utbildad i ett landskapspräglade skick, dels är det gamla väg-kulturlandskapet fortfarande mycket ursprungligt där. Jag anser att man bör sätta ett ovillkorligt skydd för landskapet där i sitt nuvarande skick vad beträffar den geologiska utbildningen och vad beträffar vägens standard. Man bör i samarbete med den antikvariska myndigheten i länet utveckla en plan för avsnittets skötsel och vård. Moränvallarna sydväst om Norrlanda för jag likaledes till klass 1, dels därför att de trots allt är viktiga landskapselement, dels därför att deras vetenskapliga betydelse kan visa sig bli stor då en gång isavsmältningens förloppet över Gotland detaljgranskas. För delar av Ancyclusvallen sydost om Gardese föreslås klass 2. I övrigt förordas klass 3 för avlagringarna inom området.

Området får främst lokal, kanske begränsat regional, betydelse som grusleverantör.

53. Norrlanda

53. Norrlanda

54. LINA MYR

Områdets omfattning. - Spännarve-Jusarve-Branden-Aurungs-0,5 km nordväst om Butrajvs-3 km ostnordost om Ganthem-1,5 km nordost om Ganthem-Timans-Dränklunde-Båtare-Spännarve.

Beskrivning. - Lina myr, eller rättare: vad som en gång var Lina myr, dominerar områdets västra del, och längs dess östra sida finns dels ett kraftigt brott i berggrundsunderlaget, dels en uthållig grus- och sandavlagring som lokaliserats till denna brytningslinje. Öster och sydost om linjen ligger berggrunden blottad i stora ytor på nivåer omkring 20 m, medan myrbäckenets största del ligger närmare 10 m lägre än så. I den bäckenbegränsande avlagringen har Littorinagränsen utbildats.

Österut från Langskog och Bugar, namn på de alvarartade partierna omkring 20 metersnivån, sänker sig landskapet mot Branden och Kajsarskog, och inom de lägre partierna påträffar man åter Littorinagränsen, som vikt av från sitt västliga läge söder om Västerbjärs och tillsammans med detta inramar en littorinatida ö med sydvästlig-nordostlig utsträckning.

Avlagringarna väster om Lina myr har strandvallar och flacka sandfält öster om krönlinsen. Den viktigaste av dessa är Littorinavallen som är smal och låg och med materialstorlekar mellan sand och sten. Liknande materialfördelning finner man i en rad låga kullar vid Bunne och Buters. Söder om Buters har man på den geologiska kartan markerat en isälvsavlagring. Övergången till denna från strandvallsbildningarna längs Lina myr är inte på något sätt markerad i landskapet, utan for-

mationen ter sig snarast som en fortsättning på strand-sedimenten. Söderut vidgar sig avlagringen, men den saknar då särpräglade utformning och är svår att riktigt få grepp om. Den förefaller snarast ha sandigmoig huvudmassa. Dess karaktär av isälvsbildning är ytterst osäker.

Inne på Langskog och Burgar kommer så strandvallar i isolerade lägen, 10-20 m breda och metermäktiga som mest. Materialet består huvudsakligen av sand och mo med inslag av grövre fraktioner, upp till sten. Littorinavallen har markerats som närmast sammanhängande inom stora delar av Langskog och Burgar, vilket den även är. Öster om den vallen finns i anslutning till väg 146 ute på den sk Branden ytterligare ett strandvalls-system omkring ett höjddparti i berggrunden. Materialet där överensstämmer med Littorinavallens.

Vegetation. - Mindre partier av Lina myr har blivit kvar efter den sista utdikningen. Där finns fragment av den forna kärrvegetationen i myrens ytterkanter. Uppe på Burgar, Langskog samt på Branden dominerar en, bitvis gles, tall-granskog med rikliga inslag av enbuskar och ljung samt med en del lövträd i fuktigare lägen.

Bebyggelse och vägar. - Över områdets östra delar löper väg 146. Den viktigaste vägen inom området är emellertid den som ligger på branten mellan Langskog och Burgar å ena sidan och Lina myr å den andra. Den löper från Västerbjärs till Buters. I övrigt finns ett inte alltför tätt nät av småvägar.

Området är i stort sett skogklätt frånsett den i sen tid dikade och uppodlade Lina myr. I anslutning till Västerbjärs och Buters finns äldre odlingsbygder.

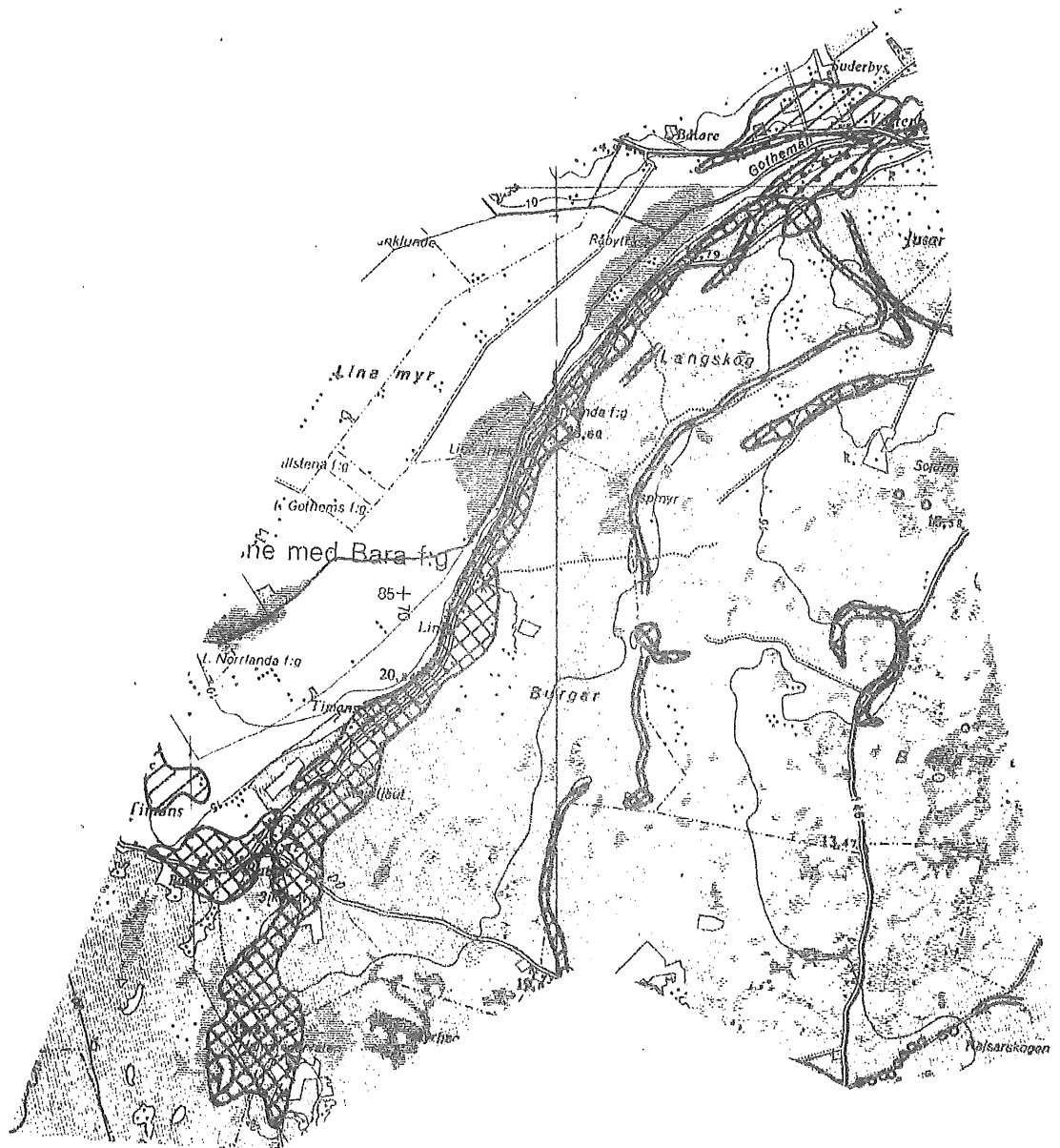

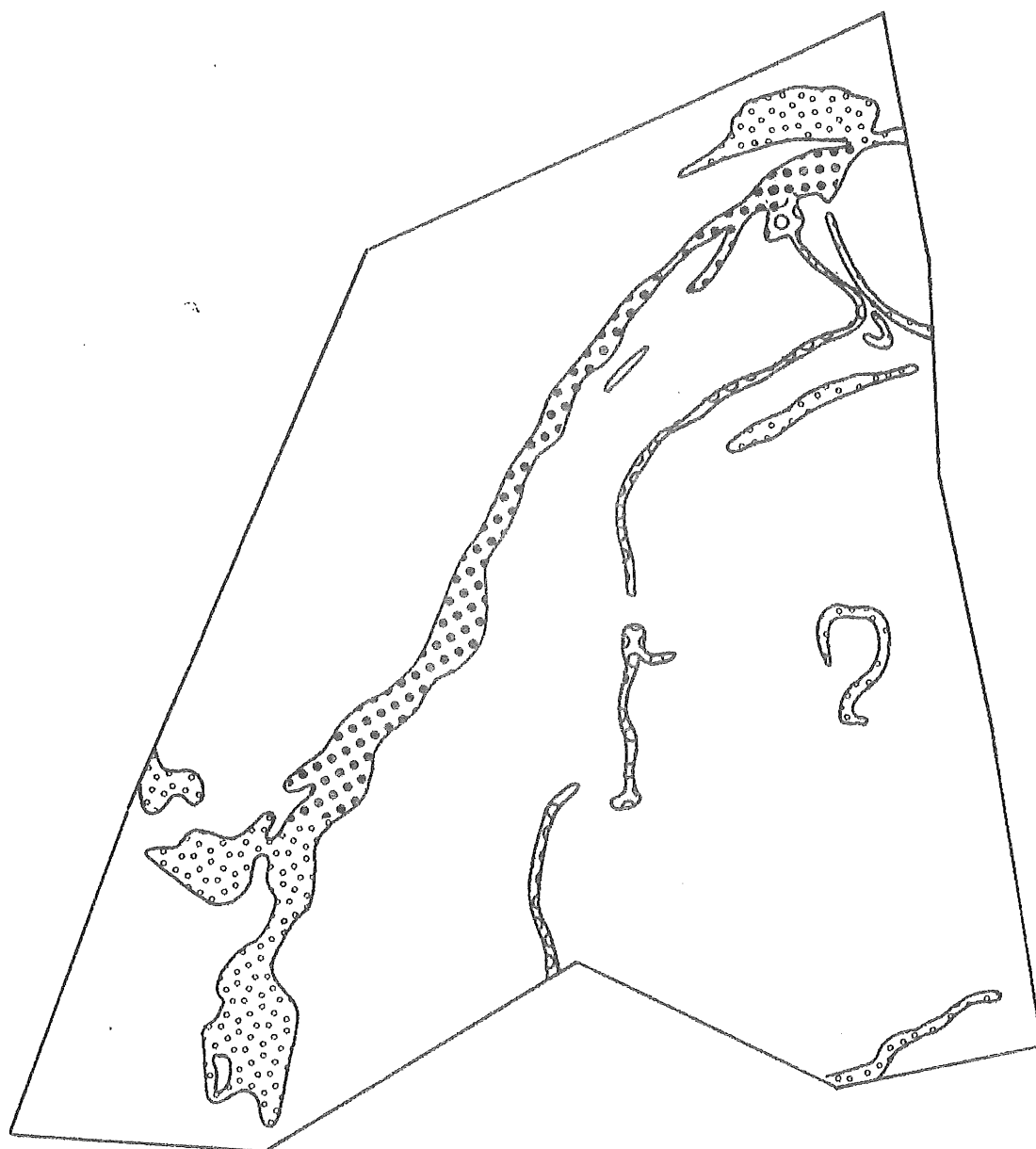
Fornlämningar. - I vinkeln i områdets södra del ligger några husgrunder som tillhör Munkebos-Bursbygden på område 53. I övrigt ansluter sig fornlämningarna endera till de båda äldre bygderna eller ligger i den topografiskt dominerande brytningen mellan Lina myr och hedlandskapet på Burgar och Langskog. Stensträngssystem förekommer vid Båtare och husgrunder finns norr och söder om Hamstädarväten. Ett husgrundskomplex finns väster om Sojdmyr.

Grusbrytning. - Mindre gropar finns vid Bunne, sydsydost om Bunne, nordväst om Stajntjaut samt vid Västerbjärs.

Klassificering. - Hela östra sidan av Lina myr med strandavlagringarna ges klass 1 på grund av avlagringens landskapsdominerande prägel. Strandvallarna på Burgar och Langskog får klass 2. I övrigt föreslås klass 3.

54. Lina myr

54. *Lina myr*

55. TRULLHALSAR

Områdets omfattning. - Kajsarskogen-Grunnsudden-Hammarudden-Djaupvik-Vidfälle-Stenstugu-Anga-Aurungs-Kajsarskogen.

Beskrivning. - Området karakteriseras av en flack terräng som utan några påfallande avvikelser sluttar jämnt ned mot stranden i öster. Den övervägande delen är moräntäckt eller upptas av tunna vittringsjordar som ligger på dåligt dränerad hållmark, vilket medför att ett stort antal grunda myrar förekommer. Det enda undantaget från huvudintrycket är Garnudden/Hammarudden, där visserligen också berget ligger nära ytan, men där klapperstrandvallar och andra strandsediment ger en viss oro i ytutbildningen. Ett större sammanhängande område med strandsediment, vanligen av finkornigt slag, finns vidare från Hammars och in mot sydväst, mot Trullhalsar.

Vid Skärsudden, öster om Hammars, finns några hyggligt utbildade strandvallar. Vid Baju och på Grundsudden är vallarna vackrare, och området där är dessutom betat och öppet, vilket framhäver ytformerna och ger ett mycket vackert landskap. Mellan vallarna vid Baju och Grundsudden upptar den geologiska kartan några moränvallar som har samma ytformer, samma nivåförhållanden och samma riktning i landskapet som strandvallarna. Den enda synbara skillnaden är en större blockfrekvens i ytan! Deras bildningsmiljö behöver nödvändigtvis inte vara glacial, men utan skärningar ned i materialet kan man inte med säkerhet uttala sig om deras bildningsmiljö.

Vid Garnudden/Hammarudden finns ett parti med klappermaterial i vallarna men utan så mycket annan vegetation än lavsamhällen. Enstaka träd, bland annat oxlar, växer inom området, som är kraftigt fårbetat, och som på grund av detta har ett mycket tilltalande parkartat utseende. Många av de grova vallarna bär spår av att ha varit odlade en gång.

Av de övriga avlagringarna inom området har den som ligger närmast nordväst om Baju mjukt rundade och flacka former utan några egentliga vallbildningar utom i den smalaste delen, där ryggformer här utbildats i krönlägena. På det högst belägna krönet finns till och med en blocksträng.

Avlagringarna vid Bendes är odifferentierade med mycket grovt material i ytan. Norr om Bendes breder ett stort fält med strandavlagringar ut sig, vilket till övervägande delen uppvisar sand och mo i ytan. Mot Trullhalsar, i den nordöstra delen av avlagringen, blir ytan mera omväxlande med kullar och ryggar, ibland med mellanliggande partier våtmarker. I den sydvästra delen vid Fjäle förekommer rundade kullar med grovt material i ytan (materialet är oväntat kantigt).

Vid Skärsudden har den geologiska kartan en isälvsavlagring markerad. Den är i varje fall i ytan inte någon sådan utan en strandbildning, och den har vallar och kullar som ytformer. Den största vallen skulle vara isälvsbildningen som längst ut mot kusten är 3 m hög men ganska begränsad i horisontell ledd. In emot land vidgar den sig och får ett ryggformat mittparti och anslutande flacka sanfält. Västsydväst om Hammars är överytan utplattad, men mot norr finns det ändå en följbär avgränsning mot omgivande terräng.

Det finns ytterligare ett par avlagringar i vallform som tolkats som glaciofluviala. Den ena finns söder och sydväst om Hammars och den andra nordväst om Sandpallen. Båda har utpräglade ryggformer och når ett par meters höjd och 25-30 meters bredd. Materialet i avlagringarna varierar och är i ytskiktet osorterat mellan mo- och stönfraktionerna. De avlagringar som ligger närmast Hammars har ännu grövre material, i de östra delarna grus och sten men blir finkornigare i de västra.

Mindre flygsandsförekomster utan nämnvärd betydelse förekommer, bl.a. norr om Hammars fiskeläge.

Vegetation. - Tall-granskog dominerar. I kustzonen har man emellertid ett fårbeteslandskap som givit en öppnare bild. Det tidigare omtalade vackra partiet på Garnudden har en parkartad vegetation, och enbuskar med prägel av hårt bete. Således förekommer både krypande, tuktade former och s.k. savann-enar med kal stam och krona, dit fåren inte nått upp. Oxlarna utgör ett markant inslag i landskapsbilden, och utöver dem förekommer även rönn, ask och hagtorn. Vackert ängs- och beteslandskap förekommer även vid Hammars.

Bebyggelse och vägar. - Området är ett typiskt skogsområde med några få avgränsade och ganska små odlade bygder: vid Fjäle, Bendes, Bjärs, Hammars och Anga. Utmed kusten finns flera mindre f.d. fiskelägen eller samlingar av fiskebodas. Vägnätet är visserligen vitt förgrenat men vägarna är smala, svårframkomliga delvis och ganska dåliga.

Fornlämningar. - Som vanligt ligger de stora anhopningarna fornminnen i anslutning till de bestående odlade bygderna. Vid Bjärs finns en rik husgrundsbygd vid

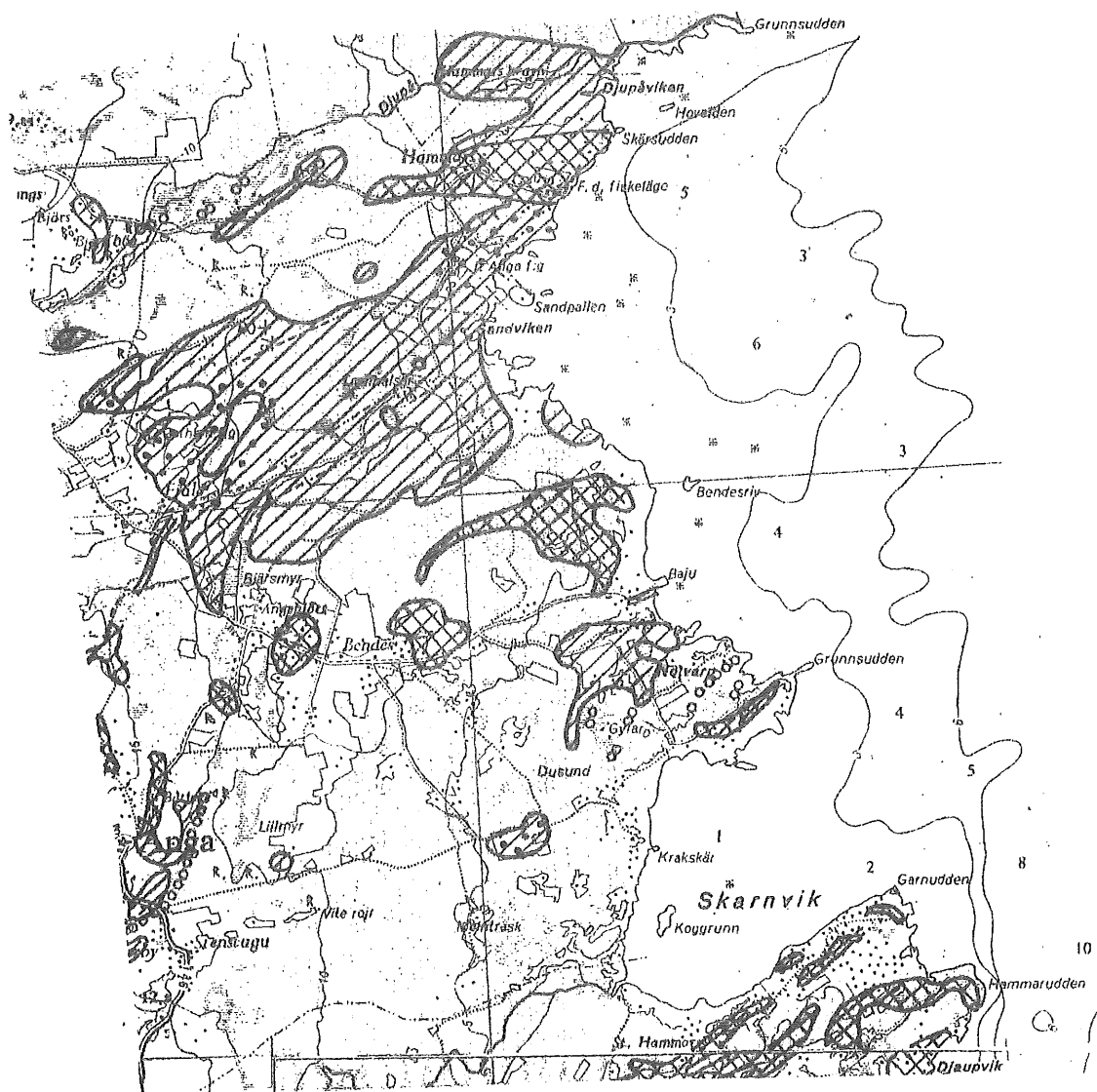
sidan av den moderna bebyggelsen, vid Anga likaså, och stensträngssystem har markerats vid Fjäle. Själva kustzonen är ganska fattig på fornlämningar, och de största anhopningarna där påträffas i anslutning till Hammars-Trullhalsarkomplexet, där för övrigt det berömda gravfältet på Trullhalsar ligger.

Grusbrytning. - Smärre grustag av närmast husbehovskaraktär förekommer vid Skärs- och Grunsuddarna.

Klassificering. - Granudden/Hammarudden med sina vackra strandvallssystem och sitt fina beteslandskap föres till klass 1, Baju-Grunsuddenområdet klass 2, medan återstoden av området ur geologisk synpunkt föres till klass 3.

Området har ingen betydelse för annat än strängt lokal grusförsörjning.

55. Trullhalsar

55. Trullhalsar

56. GOTHEN

Områdets omfattning. - Hage-Botvalde-Botvaldevik-Kyrkebingegrunn-Grunnsudden-Kajsarskogen-Sojdmyr-Jusarve-Hage.

Beskrivning. - Hela området är flackt och karakteriseras av en jämn sluttning ned mot östra stranden. Även måttliga nivåskillnader, som sträcker sig i en riktning som är vinkelrät mot sluttningen, ger upphov till bäcken i vilka vatten samlar sig. Huvudparten av området intas av moränjordar eller av grunda vittringsmaterial på det dåligt dränerade berget, och dräneringen genom jorden är inte heller särskilt effektiv. På grund av detta är myrfrekvensen hög.

En del strandsediment, mestadels om finkorniga jordarter, har avsatts; det mest vidsträckta partiet omkring Hangre, Suders och Vaters, där en relativt stor och sammanhängande odlingsbygd upptar det. Ytformerna är rundade och mjuka men låga. Steniga inslag är vanliga i ytan, och kantiga partiklar förekommer inte så sällan. Västsydväst om Suders vid avvägda punkten 12, 53 finns en del väl utbildade strandvallar, 15-20 m breda och ca 1 m höga. I ytan är materialet grovt, till och med av blockstorlek bitvis. Andra strandvallsbildningar finns på Kyrkebingegrund, vid Tangen samt väster om Storsund.

Vid Gothem har en isälvsavlagring markerats. Större delen av formationen har jämn överyta men med viss variation i höjdvärdena i den nordvästra delen. En låg kulle finns vid Gothems kyrka. Ytmaterialet är tämligen osorterat och varierar mellan mo och sten.

Vegetation. - Vanligen förekommer en förhållandevis lågvuxen och risig tall-granskog utom på strandavlagringarna, där träden blivit bättre utvecklade. Kyrkebingegrund och kusten innanför uppvisar ett mycket vackert beteslandskap, mycket skyddsvärt och skötselvärt i sin nuvarande form.

Bebyggelse och vägar. - Bebyggelsen är gles och det finns egentligen bara två odlade bygder, nämligen en vid Gothem samt en vid Suders-Hangre-Vaters. Omkring 3/4 av området är skogklätt. Förutom den stora landsvägen till Slite, som drar igenom områdets nordvästra hörn, är vägnätet inte mycket att skryta med; smala och delvis svårframkomliga vägar i ett tilligen gles nät karakteriserar situationen.

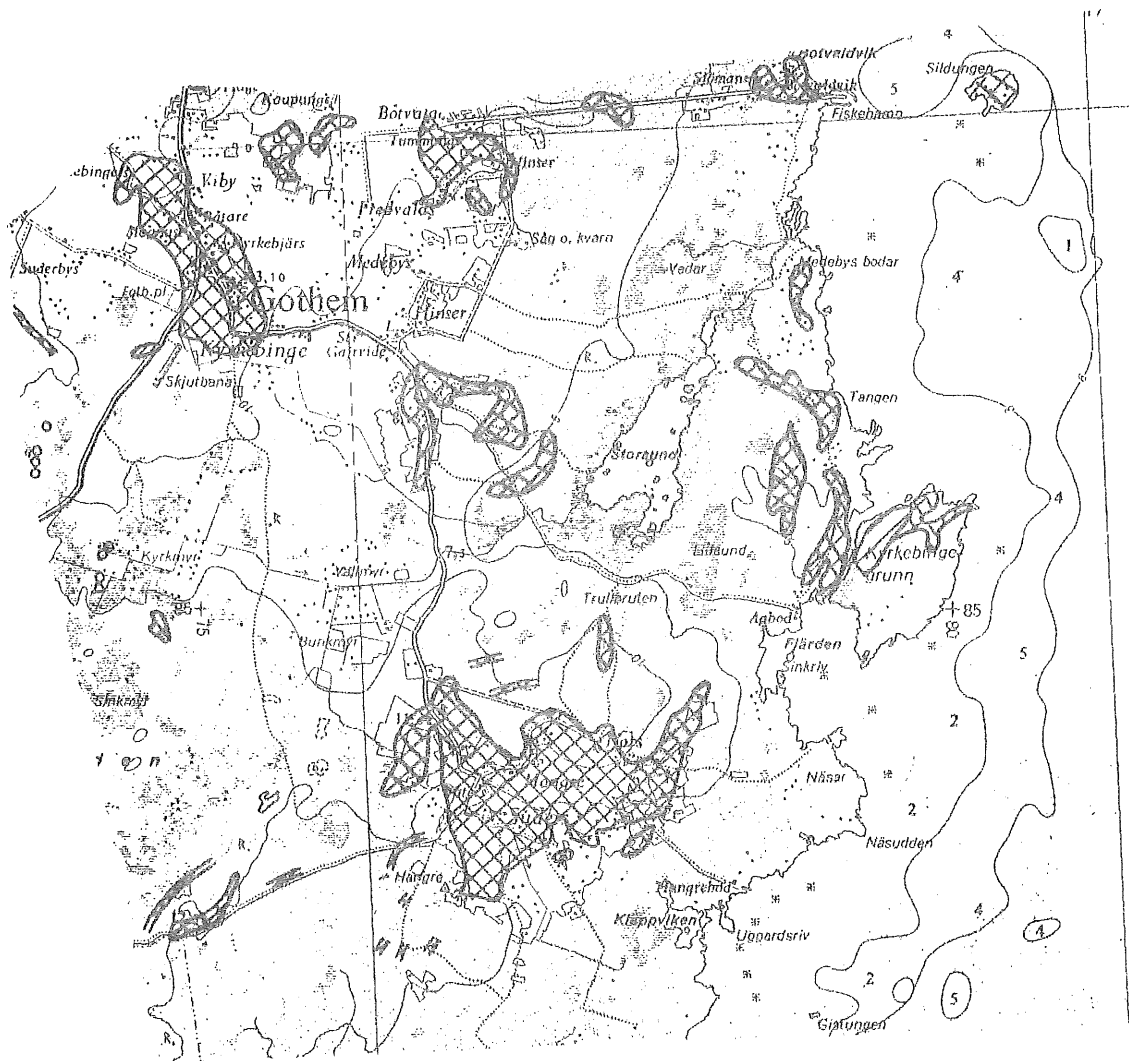
Fornlämningar. - Fornlämningsbeståndet är gles. Det innefattar en husgrundsgrupp i Gothemsbygden, en i Suders-Hangre-Vatersbygden samt en söder därom.

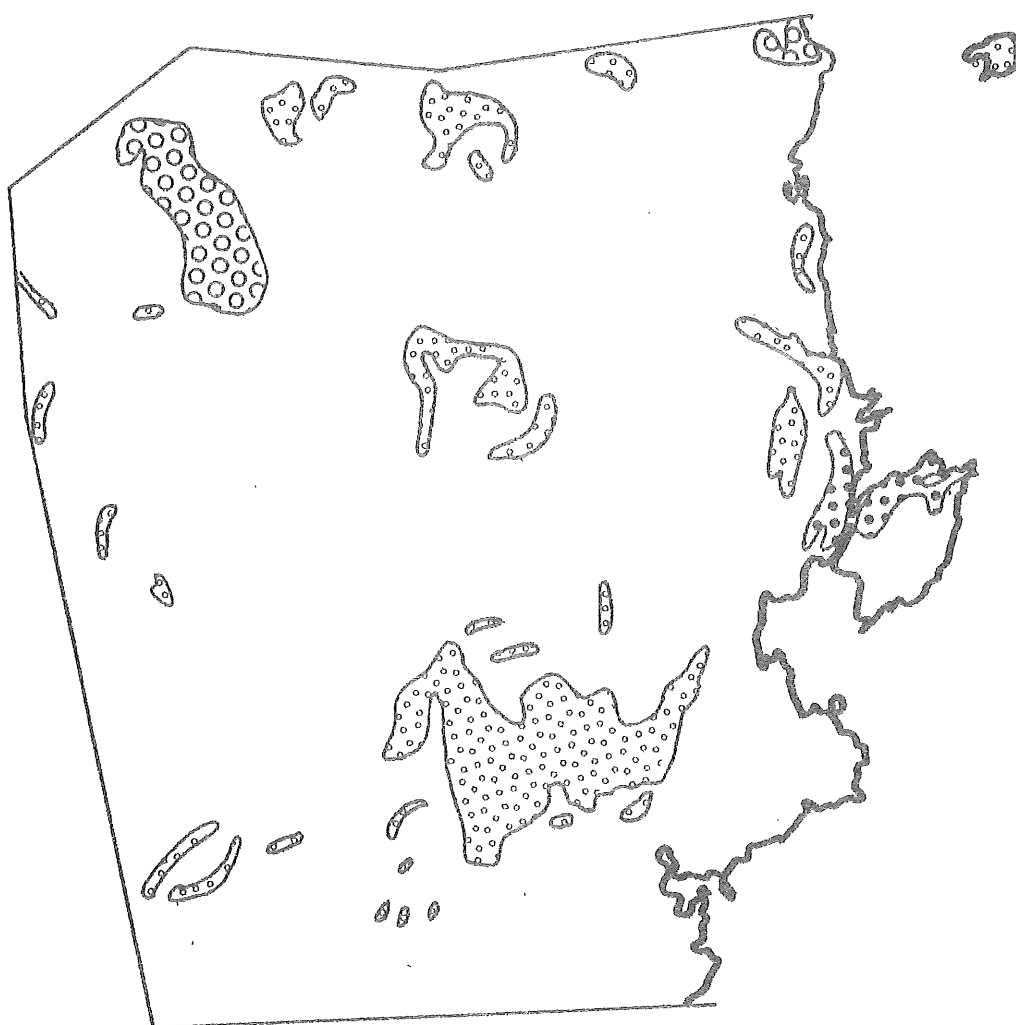
Grusbrytning. - Någon ordentlig täktverksamhet försiggick inte inom området vid inventeringen, och någon vidlyftigare sådan saknas det dessutom förutsättningar för. Mindre husbehovstäkter träffar man på litet varstans, till exempel sydost om Gothem och nordväst om Suders.

Klassificering. - Kyrkebingegrund och strandvallen innanför klass 1, vilket är en bedömning som till lika mån hängs upp på strandvallarnas utbildning och på kulturlandskapets utomordentliga skick. I fråga om Gothemsavlagringen föreslås klass 2 liksom för avlagringen vid Botvaldsvik, medan övriga avlagringar ges klass 3.

Området har ingen betydelse för den regionala grusförsörjningen, knappast ens för den lokala.

56. Gothem

56. *Gothem*

57. TJÄLDER

Områdets omfattning. - Vike-Tjälderholm-Byngnu-Botvaldevik-Hage-Svalings-Bjärs-Gane-2 km nordost om Gane-Vike.

Beskrivning. - I jämförelse med områdena västerut finns det en betydligt mera varierad morfologi inom detta område. Flacka ytor omväxlar med uppstickande partier som ofta har branta eller till och med lodräta sidor av klintkaraktär. Sådana bildningar förekommer framför allt inom de östligaste partierna. I anslutning till dessa klintliknande former förekommer gärna betydande strandavlagringar.

I sydost är terrängen flack och strandlinjen oregelbunden med avsnörda vikar, t.ex. strax innanför Botvaldevik. Det är en terrängtyp som fortsätter söderifrån, från områdena vid Hammar och Kyrkebingegrund. Nordost om detta parti sträcker sig en smal strandavlagring som en remsa längs stranden upp till Byngnu, där den bryts av genom en smal vik som sträcker sig inåt land. Norr om denna vik skiftar terrängen karaktär, och Gothemshammars klintlandskap vidtar.

Gothemshammar har närmast stranden en låg kustklint, och innanför denna vidtar vidsträckta klapperstensfält i vackra vallformer. Innanför denna zon höjer sig terrängen på nytt upp mot en platå, och utefter sluttningen upp till denna förekommer åtskilliga strandvallar i successioner. Uppe på platån märker man mindre av strandvallar, även om några låga sådana finns. Liknade förhållanden med strandvallar i grovt klappermateriel råder för övrigt även väster och nordväst om Botvaldevik.

Strandvallsmorfologin och strandklinten fortsätter mot väster fram till Hammarboda och vidare mot Hamremyr. Söder om H i Hammarboda finns en tvär sluttning, och stigen mot västsydväst följer en bitvis mycket vackert utbildad strandvall längs en annan sluttning. Den fortsätter mot sydväst och stora landsvägen mot Slite (146) ligger där och får en fortsättning i den lilla körvägen till Busarve, som alltså också löper fram på sluttningen. På själva sluttningen finns det ett antal låga strandvallar med i huvudsak grovt material. Nedanför sluttningen följer sedan en ganska fläck yta med moiga och sandiga strandsediment.

Från Malmunden utbreder sig ett landskap med flygsand, delvis i dyner, mot öster och nordost till Vitviken. Där finner man finkorniga strandsediment, alltså en komplett scenförändring om man jämför med Gothemshammars grova strandklapperstränder. Närmast norr och söder om Gothemsåns mynning finns ytterligare en del flygsand. I själva strandkanten förekommer inlagring av gruspartiklar. I de yttersta delarna mot havet förekommer en del erosionsformer.

Ungefär norr om stugbyn vid Tjäliders badstrand upphör sandstranden och återkommer sedan norr om Tjälderholm. Den ersätts av låga strandängar på moränunderlag. Mot väster höjer sig terrängen och på sluttningen upp från stranden påträffar man en rad strandvallar i succession. Sluttningen kan delas in i ett par huvudavsatser och den blir brantare mot norr. Detta gäller särskilt den västra avsatsen, som har ungefär 750 m av sin sträckning utbildad som en regelrät klint. I området innanför denna sluttning förekommer flera kullar som sticker upp över omgivningen. De utgörs ofta av isolerade klintstumpar, och intill dem förekommer gärna välutbildade strandvallar. En hel del raukar förekommer även i

anslutning till klintarna, t.ex. söder om r i Majsterroir.

Söder om Brändan, liksom på avlagringen från Vike ända fram till strax öster om Gane, finns strandvallar av varierande utformning och höjd. En del av dessa vallar är utomordentligt vackra.

I sydvästra delen av området förekommer en isälvsavlagring enligt den geologiska kartan. Den är inte särskilt väl markerad i terrängen och märks egentligen bara i den västra delen.

Det finkorniga strandmaterialpartiet vid Bandhagå måste endera vara bortodlat eller fläckvis förekommande och inte sammanhängande som kartbilden anger. I åkrarna där förekommer nämligen morän i tiltorna, och några övertygande spår av avlagringen har inte påträffats.

I isälvsavlagringen vid Västerbjärs låg andelen kalksten i materialet på 85% vid en blockräkning.

Vegetation. - Tall-granskog dominerar, men den är ofta risig och svårframkomlig, till exempel på Gothemshammar. Främst i anslutning till odlade marker förekommer mera rikliga lövinslag, i synnerhet ask. Dessutom finner man avsnittsvis inslag av enbuskar, slån, hagtorn, rönn m m. Sydväst om Byngnu och på Gothemshammar är den yttersta delen av strandskogen vindpinad martallsvegetation.

Bebyggelse och vägar. - Från Vike i norr till Gothemsån i söder finns en kraftig ansamling fritidshus, betydligt fler än vad som ritats in på den topografiska kartan. En utvidgning av fritidsbebyggelsen förekommer, bland annat på de ganska trampkänsliga flygsandsområdena öster om väg 146.

Området är annars ett typiskt skogsområde men med några välavgränsade odlade bygder: Gane, Busarve, Svalings samt Tjälder-Vike. Vägen mellan Visby och Slite drar igenom området som dess viktigaste led, och i övrigt förekommer ett rikt förgrenat nät av mindre vägar samt brukningsvägar.

Fornlämningar. - Fornlämningsbeståndet är imponerande. Innanför Vitviken förekommer till exempel inte mindre än 3 fornborgar inom ett ganska begränsat område. Husgrunder finner man inom Busarvebygden samt vid Gane, och ett stensträngssystem är noterat sydväst om Tjälder. En mängd gravar och gravfält finns också spridda över området, men med något glesare utbredningsbild i de perifera delarna. Gothemshammar har få fornlämningar.

Grusbrytning. - Sådan förekommer i isälvsavlagringen vid Västerbjärs samt längs väg 146 på Tjälderholm, vid Spinnbjärsbacke och tyvärr även i klapperstrandvallarna på Gothemshammar.

Klassificering. - Avlagringarna sydväst och öster om Gane, den vid Brändan och den väster om Vike ges klass 3. Tjälderområdet och Gothemsåns mynning klass 2, medan Gothemshammar samt avlagringarna vid Botvaldevik ges klass 1. För alla andra avlagringar föreslås klass 3.

Bortsett från isälvsavlagringen vid Västerbjärs förefaller grustillgångarna vara begränsade till grunda formationer, ofta nog i material som endast kan utnyttjas för fyllnadsändamål. Trots detta kan området få en viss betydelse för Slite tätorts grusförsörjning.

57. Tjälder

57. Tjälder

58. BOGE

Områdets omfattning. - Aner-Sjuströmmar-Ajstudden-Vike-2 km nordväst om Vike-Gane-2,5 km norr om Gane-3 km väster om Aner-Ander.

Beskrivning. - Området uppvisar en övergång från det torra hedmarkslandskapet i File Hajdars östliga delar till det flacka kustlandskapet med grunda och dåligt dränerade moränmarker, här och där avbrutna av enstaka strandvallar eller grunda större avlagringar med grusiga-sandiga strandmaterial. Området sluttar påfallande jämnt ned mot kusten, och endast området vid Klinte, sydsydost om Boge, avviker med en mera bruten morfologi.

Ett stråk strandavlagringar med riktningar grovt taget i nord-syd följer områdets västgräns. Det är strandvallar av samma typ som Littorina-vallen inne på File Hajdar, och de är ganska grunda och ur materialsynpunkt utan betydelse för grusförsörjningen. Ur geologisk och landskaplig synpunkt har det dock ett intresse. Nordligaste delarna är ganska smala, inte mer än 50 m, men söder om den punkt där väg 147 korsar över dem tilltar bredden, delvis även mäktigheten. Maximalt har mäktigheter om 2 m uppskattats. Inom det södra avsnittet delar avlagringen upp sig i några parallella ryggar. Den mellersta har den mäktigaste utbildningen, och de övriga visar upp betydligt blygsammare former; den östra är till exempel sällan mer än 15 m bred.

Från Klinte ned till Sles finner man den största materialansamlingen inom området. Vid själva Klinte finns för övrigt Klinteberget (på den geologiska kartan benämnd Bogeclint), som är ett isolerat klintparti med vackra raukbildningar i den norra delen. Klinteberget

omges alltså av strandavlagringar i ett större fält utan egentliga särpräglade ytformer. Norr och väster om Klinteberget fortsätter avlagringarna som låga och måttligt markerade vallar, och mot söder ges en fortsättning i bildningarna vid Tjälder. Den södra delen uppvisar en bred, välvd ryggform, där krönet intas av vägen.

Inom moränområdet ned mot kusten förekommer mindre strandvallspartier, endera mera uthålliga i begränsade stråk eller som isolerade små ackumulationer. Längs själva stranden finns så ett större parti med grunda strandvallar, ofta med starka klapperinslag.

Ett antal moränvallar har markerats på den geologiska kartan, och de har lagts in här som rader med ringar i den södra delen av Boge vik och söderut därifrån. De är ur landskaplig synpunkt utomordentligt landskapspräglade bildningar men med en ännu ganska oklar ställning bildningsmässigt.

Vegetation. - I den västliga delen finns ännu ett avsnitt med hedmarksvegetation, en fortsättning från File Hajdar, där tallar och enbuskar utgör det mest dominerande inslaget. Inom moränmarkerna dominerar i olika lägen tall och gran som skogsträd, och med inslag av ek, hassel, slån, hagtorn, brakved m.fl. i lämpliga avsnitt. Antalet mrymarker är högt.

Bebyggelse och vägar. - Området är huvudsakligen markerat som skogklätt på den topografiska kartan. Bebyggelse och odlingslandskap har koncentrerats till i huvudsak tre områden, nämligen omkring Boge kyrka, i ett stråk väster och öster om Sles samt i den relativt sent uppodlade Västers myr. En annan bygd finns runt

Friggars och söderut inom område 57.

Förekomsten av goda motorvägar är rikligare än genomsnittligt på Gotland medan nätet av mindre vägar är grovmaskigare än väntat.

Fornlämningar. - Fornlämningsbeståndet är mycket rikt. För det första finns ett stort antal bebyggelse lämningar, särskilt inom moränområdena. Väster om Västers träsk finner man tre husgrundsgrupper, i östkanten av myren ligger en. Vid Boge och Mojner ligger två, nordväst om Sundmyr en och nordost och norr om Sles två grupper. Ett större gravfält finner man i det västra strandvallskomplexets södra delar. I övrigt förekommer ett mycket stort antal gravmarkeringar inom dels de äldre bygderna vid Sles och Boger, dels i kustnära läge.

Grusbrytning. - Närmast stranden sydost om Boge Viken har mycket material brutits. Vid Friggars noterades ett grustag. I övrigt förekommer endast husbehovsbrytning för jordbrukets och skogsbrukets behov.

Klassificering. - Norr om Gyl Viken har täktverksamheten påverkat landskapet så genomgripande att man måste sätta in åtgärder för att snygga till de gamla täkterna. Av den anledningen måste man sätta klass 3 på ett område som i ostörd form skulle haft ett betydande värde såväl geologiskt som ur rekreationssynpunkt. Om täkt kommer igång i uppsnyggande syfte bör man stoppa den någon halv kilometer söder om Sjuströmmar.

Klanteberget med sina berggrundsbildningar bör i sin helhet ges hög skyddsklass, vilket således även måste omfatta strandmiljön omkring klinten: Klass 1.

De omgivningar till Friggars som har den vackraste utbildningen bör vara påpassade i framtiden, och särskilt bör man vara försiktig med byggnation och landskapsbild: Klass 2.

Det västra strandvallssystemet bedöms ha ett väsentligt landskapligt värde och föreslås därför få klass 1.
Samma bedömning ges moränvallarna vid Bogevik.

Området saknar betydelse för grusförsörjningen.

58. *Boge*